

Priprava podlag za poročilo Sveta RS za otroke in družino:

Priprava letnega poročila o uresničevanju otrokovih pravic v Sloveniji na temo analize politik dobrih praks iz tujine o zaščiti koristi otroka v primerih razvez zaradi nasilja v družini

KONČNO POROČILO

Naročnik: **Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti**
Direktorat za družino
Štukljeva cesta 44
1000 Ljubljana

Skrbnik/ca naloge pri naročniku: dr. Nataša Demšar Pečak in dr. Simona Rajšp

Št. pogodbe: 2611-22-050015

Izvajalec: **Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo**
Tržaška 2
1000 Ljubljana

Skrbnik/ca naloge pri izvajalcu: Žana Marušič

Naslov poročila: Priprava podlag za poročilo Sveta RS za otroke in družino:
Priprava letnega poročila o uresničevanju otrokovih pravic v Sloveniji na temo analize politik dobrih praks iz tujine o zaščiti koristi otroka v primerih razvez zaradi nasilja v družini

Avtorji poročila: Žana Marušič, mag. soc.
dr. Urban Boljka
Kaja Šaver (študentka)

Datum izdaje poročila: 5. 4. 2024

Številka izdaje: 02

Opombe k poročilu:

- Besedilo ni lektorirano.
- Nekateri uporabljeni izrazi, zapisani v moški slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za ženske in moške.
- Objava besedila in podatkov v celoti ali deloma je dovoljena le z navedbo vira.

KAZALO

1. Uvod.....	5
2. Načrt priprave poročila in izbrana metodologija.....	6
3. Nasilje v družini.....	8
3.1 Pojavnost nasilja v družini nad otroki.....	8
3.2 Nasilje v družini in zaščita otrok.....	10
4. Razveze zakonske zveze, ko je prisotno nasilje v družini.....	12
5. Izbrana področja analize stanja v Sloveniji.....	14
5.1 Pravica do izražanja lastnega mnenja v postopkih in prejemanja informacij	14
5.2 Otrokova korist	15
5.3 Stiki pod nadzorom.....	15
6. Opis vzorca izvedenih intervjujev in spletne ankete	17
7. Analiza rezultatov izvedenih intervjujev in spletne ankete	19
7.1 Zagotavljanje koristi otrok in otrokove pravice do izražanja mnenja v razveznih postopkih, kjer je prisotno nasilje v družini.....	21
7.1.1 Upoštevanje potreb otrok	24
7.1.2 Posebej ranljive skupine otrok	25
7.1.3 Obravnava otrok, ki so priča nasilju	26
7.1.4 Možnosti za izboljšanje zagotavljanja in/ali upoštevanja otrokove koristi ter pravice do izražanja lastnega mnenja v postopkih in poznane dobre prakse.....	27
7.2 Stiki pod nadzorom zaradi nasilja v družini.....	29
7.2.1 Postopek izvajanja stikov pod nadzorom.....	29
7.2.2 Pomanjkljivosti stikov pod nadzorom	30
7.2.3 Možnosti za izboljšanje določanja in izvajanja stikov pod nadzorom in poznane dobre prakse.....	38
7.3 Medinstitucionalno sodelovanje za zagotavljanje zaščite otrok v razveznih postopkih, kjer je prisotno nasilje v družini.....	41
8. Poročilo skupine GREVIO in ugotovitve za Slovenijo	45
9. Primeri dobre prakse iz tujine in zagotavljanje zaščite otrok.....	48
9.1 Dobre prakse iz tujine za zagotavljanje koristi otroka in pravice do izražanja mnenja	48
9.2 Dobre prakse iz tujine s področja stikov pod nadzorom	49
9.3 Dobre prakse iz tujine s področja medinstitucionalnega sodelovanja.....	50
10. Viri	53
PRILOGA.....	55
Priloga A: Sprejeti dokumenti, ki v Sloveniji urejajo področje nasilja v družini	55
Priloga B: Medsektorski ukrepi skupine GREVIO	56

KAZALO TABEL

Tabela 1: Število anketiranih zaposlenih na CSD glede na statistične regije	18
---	----

KAZALO SLIK

Slika 1: POVPREČNE VREDNOSTI STRINJANJA S TRDITVAMI O USPOSOBLJENOSTI ZA SPREMLJANJE IZVAJANJE STIKOV POD NADZOROM IN IZVAJANJE S TEM POVEZANIH NALOG (kjer 1 pomeni najslabšo oceno, 5 pa najboljšo)	32
---	----

Slika 2: KJE SE ZNOTRAJ VAŠE INSTITUCIJE IZVAJAJO STIKI POD NADZOROM?; v odstotkih (%).....	33
---	----

Slika 3: POVPREČNE VREDNOSTI STRINJANJA S TRDITVAMI O USPOSOBLJENOSTI ZA SPREMLJANJE IZVAJANJE STIKOV POD NADZOROM IN IZVAJANJE S TEM POVEZANIH NALOG	41
---	----

1. Uvod

Inštitut RS za socialno varstvo (v nadaljevanju IRSSV) v skladu z letnim planom dela, za potrebe Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v nadaljevanju MDDSZ), vsako leto pripravi analizo položaja otrok v Sloveniji, ki služi kot podlaga pri pripravi raziskovalnega dela poročila o delovanju *Sveta za otroke in družino*. Fokus analize se v dogovoru z naročnikom vsako leto spreminja. Vsebina letošnjega poročila zajema **analizo politik dobrih praks iz tujine o zaščiti koristi otroka v primerih razvez zaradi nasilja v družini**.

V poročilu je največji poudarek namenjen analizi stanja zaščite koristi otroka v primeru razvez zaradi nasilja (ali ob nasilju) v družini. Na podlagi **analize stanja**, ki ima za cilj identificirati manke in obstoječe pozitivne rešitve na tem področju, so izbrane dobre prakse in predlogi, za katere menimo, da lahko izboljšajo položaj otrok v razveznih postopkih v Sloveniji.

Nasilje v družini predstavlja kršitev osnovnih človekovih pravic, vključno s pravico do življenja, varnosti, zdravja, dostojanstva, zaščite pred telesnimi in drugimi poškodbami ter enakosti v družini. Otroci v razveznih postopkih, kjer je prisotno nasilje, so še posebej ranljivi, saj se soočajo z razpadom družinskega okolja in izpostavljenostjo nasilju v okolju, ki naj bi nudilo največjo raven varnosti. Nasilje v družini običajno ni enkraten dogodek, ampak ponavljajoč se vzorec z lastno dinamiko, v kateri je otrok žrtev ne glede na to, ali je nasilja deležen neposredno, ali mu je »le« priča. Ob tem ga je nujno zaščititi, mu zagotoviti varnost, največjo korist in možnosti, da je njegovo mnenje slišano ter upoštevano v vseh postopkih, vezanih na razvezo. Dolgoročno je treba zmanjšati negativne posledice doživljanja nasilja na individualni ravni, na javnopolitični in širši družbeni pa ne odstopati od ničelne tolerance do vseh oblik nasilja.

Poročilo je razdeljeno na devet poglavij. Uvodu sledi opis načrta aktivnosti in uporabljenih raziskovalnih metod. Nato orišemo nekaj pomembnih vidikov nasilja v družini in značilnosti razvez zakonskih zvez, ob katerih je prisotno nasilje, s poudarkom na pravnih in socioloških vidikih. Sledi najpomembnejši del poročila, kjer analiziramo stanje na izbranih področjih analize (tj. zagotavljanje koristi otrok in pravice do izražanja mnenja, stiki pod nadzorom ter medinstitucionalno sodelovanje). Najprej jih opredelimo, nato pa analiziramo na podlagi opravljenih intervjujev in ankete, pri čemer smo pozorni predvsem na izpostavljene težave. Poročilo sklenemo s primerjavo naših ugotovitev z ugotovitvami skupine Skupine strokovnjakov za ukrepanje proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini GREVIO¹ (v nadaljevanju GREVIO) in primeri dobrih praks iz tujine, v povezavi s tremi področji analize stanja v Sloveniji.

¹ Gre za neodvisno strokovno telo, odgovorno za spremljanje izvajanja Istanbulske konvencije.

2. Načrt priprave poročila in izbrana metodologija

Priprava poročila je potekala z izvedbo več aktivnosti. Prva aktivnost oz. metoda je bila **pregled literature in obstoječih primerov (dobrih) praks iz tujine**, ki naslavljajo našo raziskovalno temo. Osnovni pregled literature nam je omogočil bolj poglobljeno sociološko in pravno razumevanje raziskovane teme – pojmov in pristopov k razumevanju nasilja v družini in (bolj specifično) značilnosti razveznih postopkov, ki jih spremlja nasilje.

Druga aktivnost oz. metoda je bila **izvedba posvetovalnih sestankov z nevladnimi organizacijami** (v nadaljevanju NVO), ki delujejo na področju zaščite otrok v primerih razvez zaradi nasilja v družini. Ti sestanki so imeli namen pridobiti temeljni vpogled v raziskovalno temo in probleme, kot se kažejo v praksi ter identificiranje ključnih tem, ki jih je nujno nasloviti v Sloveniji. Na podlagi teh prvih posvetovalnih sestankov smo opredelili tri osnovna raziskovalna vprašanja, ki so vseskozi usmerjala analizo.

Raziskovalna vprašanja:

- Kako je v Sloveniji urejeno zagotavljanje zaščite otrok v primerih razvez zaradi nasilja v družini na področju: zagotavljanja koristi otrok in pravice do izražanja mnenja, stikov pod nadzorom ter medinstitucionalnega sodelovanja?
- Katere primere dobrih praks poznamo (tudi iz tujine)?
- Katere spremembe, ali primeri dobrih praks bi uspešno naslovili probleme v Sloveniji?

Sledila je **izvedba polstrukturiranih poglobljenih intervjujev** z izbranimi relevantnimi deležniki. Za namene izvedbe polstrukturiranih intervjujev je bil pripravljen vprašalnik, ki je temeljil na raziskovalnih vprašanjih in je vključeval teme, ki smo jih na podlagi posvetovalnih intervjujev opredelili kot najpomembnejše. Metodo smo izbrali, ker omogoča poglobljene uvide v delovanje deležnikov in njihove izkušnje na terenu, saj so intervjuji ohlapno strukturirani in omogočajo relativno prost pretok idej oz. informacij. Vprašanja so postavljena spontano, odprto, v relativno neformalnem ozračju, pri čemer iščemo poglobljene uvide v izbrane teme, ki so v fokusu analize, manjkajoče informacije, osvetljujemo nekatere ugotovitve, do katerih smo prišli na podlagi temeljnega pregleda literature in primerov dobrih praks. Nekatere prednosti te metode so, da je relativno poceni, omogoča pridobitev velike količine informacij od deležnikov, ki imajo ustrezno poznavanje raziskovane tematike, relativna nestrukturiranost pogovora navadno prinese nove in manj pričakovane odgovore na vprašanja. Metoda ima tudi nekatere manjše pomanjkljivosti. Zaradi manjšega števila intervjuvancev so lahko informacije, ki jih pridobimo na ta način pristrane, pojavlja se vprašanje veljavnosti, manjša primerljivost in sistematičnost procesa intervjuvanja, analiza velike količine kvalitativnih podatkov je zamudna.

Po opravljenih intervjujih je sledila analiza. Uporabili smo pristop **tematske analize** besedila z glavnim ciljem prepoznati, opisati in razumeti teme ali vzorce, ki se pojavljajo v izvedenih intervjujih. Opravljena sta bila osnovno kodiranje izbranih tem in njihova interpretacija.

Z namenom pridobivanja poglobljenega vpogleda v mnenje in izkušnje CSD smo po dogovoru z naročnikom **oblikovali spletni anketni vprašalnik, ki je bil namenjen zaposlenim na CSD**. Oblikovan je bil na podlagi prilagojenih vprašanj, ki smo jih uporabili v polstrukturiranih intervjujih. Čeprav izvedena spletna anketa ni reprezentativna, nam je omogočila poglobitev ugotovitev iz intervjujev in njihovo, na vzorec omejeno, posplošitev.

3. Nasilje v družini

Oprelitev nasilja v družini je pomembna, saj uokvirja naš miselni horizont, v katerega so vpeti razvezni postopki in delovanje različnih deležnikov v njih. Le tako lahko bolje razumemo dinamiko nasilja v družini, njegove pojavne oblike, delovanje povzročiteljev nasilja pred (in med) razveznim postopkom, žrtve in zakaj je nujno zasledovati otrokovo največjo korist in jim omogočiti, da so v teh postopkih slišani.

V Zakonu o preprečevanju nasilja v družini (v nadaljevanju: ZPND) (ZPND-1, 2008) je to opredeljeno kot *»vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana (v nadaljnjem besedilu: povzročitelj nasilja) proti drugemu družinskemu članu (v nadaljnjem besedilu: žrtve) oz. zanemarjanje ali zalezovanje žrtve ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročitelja nasilja, in telesno kaznovanje otrok.«*

ZPND (podrobneje opredeljuje oblike nasilja v družini, torej: fizično, spolno, psihično in ekonomsko nasilje, zanemarjanje, zalezovanje ter telesno kaznovanje otrok, ki se med seboj pogosto prepletajo. Nasilje v družini predstavlja vsako navedeno dejanje, ki se skladno z ZPND zgodi v družini oz. gospodinjstvi, ne glede na to ali povzročitelj še prebiva z žrtvijo ali ne, skladno s Konvencijo Sveta Evrope o preprečevanju in boju proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini (v nadaljevanju Istanbulska konvencija) pa gre za vsako naštetno obliko, ki se dogodi v družini ali njeni enoti ali med dvema bivšima ali trenutnima zakoncema ali partnerjema (Svet Evrope, 2011, str. 5). Kazenski zakonik pa nasilje v družini (191. člen) in zanemarjanje mladoletne osebe (192. člen) opredeljuje kot kaznivi dejanji (Policija, b. d.; KZ-1, 2008).

Kot vidimo, nasilje v družini zavzema prenekatere pojavne oblike, s katerimi morajo biti strokovni delavci, ki sodelujejo v razveznih postopkih, dobro seznanjeni. Le tako lahko prepoznajo kompleks nastale družinske situacije in ustrezno reagirajo. Pri tem je še toliko bolj pomembno, da razumejo položaj otrok, ki se znajdejo v tovrstni družinski situaciji, o čemer pišemo v naslednjem podpoglavju.

3.1 Pojavnost nasilja v družini nad otroki

Resolucija Evropskega parlamenta z dne 6. oktobra 2021 o vplivu nasilja v družini in pravic do varstva in vzgoje na ženske in otroke poudarja, da ostaja nasilje v družini, kljub temu, da je velikokrat dolgotrajno in povzroča hude posledice tako za žrtev kot tudi celo družino, pogosto spregledan ali prikrit družbeni problem (Evropski parlament, 2021, 6. oktober). Nasilje v družini se lahko pojavlja kadarkoli v življenju osebe (od zgodnjega otroštva do pozne starosti), ne glede na njen spol, starost, družbeno-ekonomski položaj, etnično pripadnost ali druge osebne okoliščine, vendar je tveganje za nasilje v družini bistveno večje pri osebah z manj družbene in ekonomske

moči ter družbeno marginaliziranih in diskriminiranih skupinah. Ena izmed najbolj ranljivih skupin žrtev nasilja v družini so tudi otroci in mladostniki, ranljivost pa se dodatno stopnjuje, ko gre za interseksijsko nasilje in je oseba umeščena v več ranljivih skupin hkrati, kot je npr. otrok z (gibalnimi, senzornimi ali intelektualnimi) ovirami (bodisi je to vezano na pripadnost Romski ali drugi etnični manjšini, begunski ali migrantski status, pripadnost LGBTQI+ skupnosti, socialno ogroženi položaj ipd.) (POND, b. d.; MDDSZ, 2023, 2. marec).

V Resoluciji o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini in nasilja nad ženskami 2024-2029 je izpostavljeno, da je glede na podatke, družinsko okolje najnevarnejše okolje za ženske in otroke (kot tudi starejše in osebe z ovirami) (MDDSZ, 2023, 2. marec). V splošnem nasilje v družini nesorazmerno pogosteje prizadene ženske in otroke (Council of Europe, 2022, str. 36). Večina otrok (od 70 % do 85 %), ki so žrtve nasilja, osebo, ki slednje povzroča, pozna in ji v večini primerov zaupa (Evropski parlament, 2021, 6. oktober). Raziskava o spolnih zlorabah otrok v Sloveniji (opravljena leta 2020 na vzorcu 205 anketiranih, ki so bili v otroštvu žrtve spolne zlorabe) je pokazala, da je vsaka peta oseba v otroštvu utrpela vsaj eno obliko spolnega nasilja, vsaka sedma pa dve ali več (najpogosteje neprimerno dotikanje ali razkazovanje). Storilec je bil večinoma moški, ki ga je žrtev poznala (prijatelj, družinski prijatelj, sosed, znanec, sorodnik ipd.), žrtve pa najpogosteje dekleta, stara od 13 do 18 let (MP, b. d.).

Otrok je žrtev nasilja tudi v primeru t. i. prisostvovanja, ko je torej priča kakršnikoli obliki nasilja (fizični, verbalni, psihološki, spolni in/ali ekonomski), ki se v družinskem oz. okolju v katerem biva, izvaja nad drugimi osebami (npr. starši ali drugimi družinskimi člani) in ga ne doživlja neposredno (POND, b. d.; Portal GOV.SI., b. d.; Evropski parlament, 2021, 6. oktober). V raziskavi Agencije Evropske unije za temeljne pravice (FRA, 2014, str. 22, 35) je 73 % žensk, ki so bile žrtve nasilja s strani prejšnjega ali sedanjega partnerja navajalo, da so za nasilje vedeli vsi otroci, ko so z njima živeli, poročajo pa tudi o nasilju s strani partnerja med nosečnostjo (42 % žensk je bilo žrtev nasilja med nosečnostjo s strani prejšnjega partnerja, 20 % pa sedanjega partnerja). Glede na podatke s strani UNICEF-a (iz leta 2017) na svetovni ravni en od štirih otrok (približno 176 milijonov), mlajših od 5 let, živi z materjo, ki je žrtev nasilja v intimnopartnerskem odnosu. Skoraj 300 milijonov (tj. tri od štirih) otrok, starih med 2. in 4. let, je redno deležnih nasilne vzgoje s strani staršev oz. skrbnikov; 250 milijonov (približno šest od desetih) otrok pa fizičnega kaznovanja (DNK, b. d., a; ESCAP, b. d.). Glede na podatke policije o kaznivih dejanjih zoper zakonsko zvezo, družino in otroke, je bilo v Sloveniji v letu 2022 obravnavanih:

- 1139 primerov nasilja v družini (v letu 2021: 1287, v letu 2020 pa 1478);
- 724 primerov odvzema mladoletne osebe (v letu 2021: 544, letu 2020 pa 607);
- 617 primerov zanemarjanja mladoletne osebe in surovega ravnanja (v letu 2021: 637 in letu 2020 pa 643) ter

- 283 primerov neplačevanja preživnine (v letu 2021: 232, v letu 2020 pa: 205) (MNZ, 2022, str. 98).

Bivanje oz. odraščanje v nasilnem okolju (prisile in nadzora), kjer je otrok priča ali deležen katerekoli izmed že omejenih oblik nasilja v družini, lahko poleg občutka strahu ali manjvrednosti, povzroči tudi travmo ali druge duševne stiske ter ima lahko hude (negativne) posledice na otrokov telesni, socialni, vedenjski, psihološki in čustveni razvoj, njegovo duševno in/ali telesno zdravje ter vedenje v obdobju odraslosti. Izpostavljenost nasilju predstavlja dejavnik tveganja, da bo otrok kot odrasel postal ranljiv za viktimizacijo ali sam izvajal nasilje (POND, b. d.; Portal GOV.SI., b. d.; Evropski parlament, 2021, 6. oktober; Council of Europe, 2022, str. 36–37). Raziskave kažejo, da imajo otroci, ki so priča nasilju enega starša nad drugim v domačem okolju, pogosto čustvene in razvojne težave ter psihološke, socialne in kognitivne motnje (Council of Europe, 2022, str. 37).

Glede na razširjenost nasilja v družini je ključno, poleg negativnih učinkov (posrednega ali neposrednega) nasilja in zlorabe na otroke, ki jih kaže vse več raziskav, naslavljati tudi vpliv in nevarnosti, ki jih lahko predstavljajo stiki po razhodu (Council of Europe, 2022, str. 36). Razveza ali razhod od povzročitelja nasilja pogosto predstavlja najnevarnejše obdobje, saj so žrtve med ali po ločitvi v največji smrtni nevarnosti. Ženske žrtve družinskega nasilja se po razvezi pogosto srečujejo z grožnjami škodovanja otrokom, prav tako pa se številni povzročitelji maščujejo preko zlorabe svojih otrok (v obliki zanemarjanja, psihičnega, spolnega in/ali fizičnega nasilja, vključno z umorom). Umori odraslih in otrok, ki se zgodijo v kontekstu družinskega nasilja pa imajo, glede na študija, podobne opozorilne znake (Council of Europe, 2022, str. 37).

Vpliv nasilja v družini na otroke je še vedno, kljub obstoječemu zakonodajnemu okvirju, ki obravnava nasilje v družini, pomemben ter vztrajen družbeni problem, ki ima za vse žrtve dolgotrajne negativne posledice. Na mednarodni ravni se zato sprejemajo strateški dokumenti, ki države podpisnice zavezujejo k takojšnjem ukrepanju in zaščiti najranljivejših, tj. otrok.

3.2 Nasilje v družini in zaščita otrok

Konvencija o otrokovih pravicah (1989), ratificirana v vseh državah članicah Evropske unije (v nadaljevanju EU) slednje zavezuje, da z ustreznimi zakonodajnimi, upravnimi, družbenimi in vzgojnimi ukrepi, otroke zaščitijo pred vsemi oblikami (telesnega ali duševnega) nasilja, poškodb ali zlorab, zanemarjanja ali malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja, vključno s spolno zlorabo. Skladno z 19. členom naj ti ukrepi, če je to primerno, vključujejo socialne programe, ki otroku (in skrbniku_ci) zagotavljajo potrebno podporo in zaščito, kot tudi procese za ugotavljanje, obveščanje, prijavljanje, preiskovanje, obravnavanje ter spremljanje zgoraj naštetih oblik trpinčenja otrok ter poseg sodišča (če je to potrebno). K sprejemanju potrebne zakonodaje in drugih ukrepov, ki zagotavljajo, da se pojavnost nasilja v družini upošteva in, da uveljavljanje pravic

do stikov ali varstva in vzgoje ne ogroža pravic ter varnosti žrtve ali njenih otrok pa države pogodbenice zavezuje tudi Istanbulska konvencija.

Izhajajoč iz Resolucije Evropskega parlamenta o vplivu nasilja v družini in pravic do varstva in vzgoje na ženske in otroke, pri odločanju o varstvu in vzgoji ter ureditvi stikov z otrokom v primeru nasilja v družini pogosto samodejno prevlada pravilo skupnega varstva in vzgoje otroka ali starševske skrbi, čeprav bi morala imeti pravica ženske in otrok do zaščite ter življenja brez fizičnega in psihološkega nasilja, prednost pred skupnim varstvom in vzgojo. Neupoštevanje nasilja v družini pri odločanju o pravicah do varstva in vzgoje ter stikov pa je, zaradi zanemarjanja človekovih pravic do življenja, življenja brez nasilja ter zdravega razvoja žensk in otrok, v omenjeni Resoluciji označeno kot kršitev. Ključno je, da se pri odločanju o varstvu in vzgoji ter pravici do stikov po prenehanju življenjske skupnosti nasilje v družini upošteva; obtožbe o nasilju obravnava pred vprašanji varstva in vzgoje ter ureditve stikov kot tudi zagotovi, da se upoštevajo predvsem koristi otrok –, ki bi morale biti vedno na prvem mestu pri odločitvah, ki zadevajo otroke, vključno z družinskimi spori. Neupoštevanje ali zanemarjanje nasilja v družini kot tudi koristi otrok, ima lahko hude posledice in lahko vodi do stopnjevanja nasilja. Skupno varstvo in vzgoja otrok v primerih nasilja v družini, tako ženske kot tudi njihove otroke (posredno ali neposredno) izpostavlja nenehnemu oz. nadaljnjemu nasilju in/ali zlorabam. Za žrtve nasilja v družini so tako nujno potrebni posebni zaščitni ukrepi. Vendar pa znotraj EU, zaradi različnih zakonodaj in politik v državah članicah, ženske in otroci niso enako zaščitene pred nasiljem na podlagi spola. Poleg tega je problematično tudi, da večina držav članic ne zbira primerljivih podatkov o nasilju razčlenjenih po spolu, niti ne obravnava nasilja v družini kot ločenega kaznivega dejanja – pojavnost in razširjenost slednjega na območju EU tako ostaja sivo območje² (Evropski parlament, 2021, 6. oktober).

V Resoluciji Evropskega parlamenta o vplivu nasilja v družini in pravic do varstva in vzgoje na ženske in otroke je opozorjeno, da morata imeti zaščita žensk in otrok pred nasiljem ter delovanje v največjo korist otroka pri vzpostavljanju ureditve vzgoje in varstva ter stikov prednost pred drugimi merili. Poleg tega pa zavrača izkoriščanje »starševskega odtujevanja« ali drugih podobnih konceptov, izrazov, ki se (še vedno pogosto) uporabljajo za zanikanje vzgoje in varstva materam ter dodelitev slednjega očetom, obdolženim nasilja v družini, saj slednje ne upošteva morebitnih tveganja za otroka (Council of Europe, 2022, str. 37).

² Otrokom, ki so bili priča nasilju v družini ali so bili izpostavljeni posrednemu nasilju, je treba dodeliti status žrtve nasilja na podlagi spola, da bi lahko izkoristili boljše pravno varstvo in dobili ustrezno pomoč.

4. Razveze zakonske zveze, ko je prisotno nasilje v družini

V nadaljevanju obravnavamo razvezo zakonske zveze, ko je prisotno nasilje v družini. Zakonska zveza se lahko razveže sporazumno ali s tožbo (v kolikor sporazumna razveza ni možna ali zakonska zveza ni vzdržna). Če imata osebi otroke nad katerimi imata starševsko skrb je v obeh primerih potrebno vlogo za razvezo vložiti na okrožno sodišče. Ob tem je potrebno opraviti predhodno svetovanje na CSD. Ko gre za sporazumno razvezo se morata slednjega udeležiti oba starša, v primeru predloga za razvezo enega od staršev pa se ga mora obvezno udeležiti zgolj predlagatelj. V skladu s Katalogom javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo CSD se v primeru suma nasilja v družini ta pogovor izpelje ločeno (Skupnost CSD Slovenije, 2022). Kakor svetuje Društvo za nenasilno komunikacijo (v nadaljevanju DNK) pa se lahko oseba, če se zaradi nasilja počuti ogroženo ali jo je strah povzročitelja dogovori, da se o situaciji izreče pisno (Rapline Obran, 2018, str. 88–89, 91).

Glede na Družinski zakonik (DZ-1, 2017) se je ob razvezi zakonske zveze potrebno sporazumeti tudi o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok ter njihovih stikov s starši, v skladu z varstvom oz. upoštevanjem koristi otrok. Slednje v vseh primerih oceni sodišče in lahko, tudi predloge podane ob sporazumnih razvezah, zavrne. 98. člen DZ namreč določa:

»1) Če je zakonska zveza iz katerega koli vzroka nevzdržna, sme vsak zakonec zahtevati razvezo zakonske zveze. 2) Kadar sodišče razveže zakonsko zvezo na podlagi prejšnjega odstavka, odloči tudi o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok ter o njihovih stikih s starši v skladu s tem zakonom. 3) Preden sodišče odloči po prejšnjem odstavku, mora ugotoviti, kako bodo koristi otroka najbolj zagotovljene.«

Sodišče se lahko pri ugotavljanju koristi otrok glede odločitev o varstvu in vzgoji otrok opre na predloge oz. izpovedbo staršev, mnenje CSD in upošteva mnenje otrok (če so sposobni razumeti pomeni in posledice slednje) ter sodne_ga izvedenke_ca (ki opravi pogovore s staršema, lahko tudi otrokom in zbira podatke iz okolja) (Rapline Obran, 2018, str. 94–98). DNK ob tem opozarja, da gre, zaradi pomanjkanja izvedencev pogosto le za eno srečanje, ki traja tudi do štiri ure, zahteva za izvedeniško mnenje pa lahko postopek zelo podaljša. V praksi se pogosto zgodi, da se na skupni razgovor z izvedencem povabi oba starša in otroka, kar zaradi dinamike nasilja ni primerno ter nasilje minimalizira, govori o konfliktih in postavlja odgovornost na žrtev (prav tam, str. 98).

Sodišče se lahko nato odloči, da so vsi otroci v varstvu in vzgoji pri enem od staršev; nekateri otroci pri enem, drugi pri drugem; vsi ali nekateri otroci pri tretji osebi ali za t.i. skupno starševstvo, kar pomeni, da so otroci dodeljeni v varstvo in vzgojo obema staršema, ki sta enakovredno

vključena v skrb, varstvo in vzgojo. Po mnenju DNK je zadnje možno ali primerno le, če ni prisotnega nasilja v družini, sicer ta ureditev povzročitelju omogoči, da dalje izvaja nasilje, pritiske, nadzor ali podrejanje pa tudi ekonomsko nasilje (npr. izogib plačevanju preživnine), kar dodatno bremeni žrtev (in/ali otroke) (prav tam, str. 98–99).

Glede na to, da so postopki, odločanje in pravnomočne odločbe o varstvu, vzgoji in preživljanju otrok ter stikih pogosto dolgotrajni, lahko sodišče izda tudi začasno odredbo (npr. o vzgoji in varstvu otrok; prepovedi ali omejitvi stikov; načinu izvajanja stikov; preživljanju otroka; prepovedi prehoda državne meje z otrokom; izselitvi nasilnega člana iz skupnega stanovanja; prepovedi približevanja otroku osebam, ki ga ogrožajo; o odvzemu otroka staršem in namestitvi k drugi osebi, v krizni center, v rejništvo ali v zavod; vstopu v stanovanje ali druge prostore, v katerih se otrok nahaja, proti volji staršev; zavarovanju na premoženju staršev ali otroka in o zdravniškem pregledu ali zdravljenju). Namen slednjih je varstvo koristi otroka, saj hitro vmesno odločanje prepreči ogroženost otroka (npr. pred nadaljnjim nasiljem, manipulacijo s strani povzročitelja ali izpostavljenostjo nevarnim situacijam) (prav tam, str. 104–107). Ti postopki so velikokrat tudi zelo čustveno, psihično in finančno naporni (prav tam, 109).

V opisanih primerih razvez je ključno upoštevati dinamiko nasilja. Kakor pojasnjuje DNK ob tem sporazumna razveza, sodna poravnava in/ali mediacija, nikakor niso primerne, saj zahtevajo dve enakovredni stranki, ki svobodno, po svoji volji, brez strahu in pritiskov izrazita svoje predloge/želje. Ob nasilju je žrtev v primerjavi s povzročiteljem vedno v podrejenem položaju in lahko zaradi strahu pred njim težje izrazi svoja stališča in želje oz. prej popusti ter pristane na ureditev, ki ji ne ustreza ali ustreza zgolj povzročitelju – prav tako pa lahko ta še vedno povzroča nasilje, žrtvi grozi, jo nadzoruje ali drugače pritiska nanjo (prav tam, str. 91, 94).

5. Izbrana področja analize stanja v Sloveniji

V nadaljevanju bomo opredelili pravne oz. zakonodajne vidike področij analize, ki so se izkazali kot najpomembnejši v posvetovalnih pogovorih z NVO. To so pravica do izražanja lastnega mnenja v postopkih in prejemanja informacij; upoštevanje otrokove največje koristi; stiki pod nadzorom in medinstitucionalno sodelovanje (ki ga ne bomo opredelili v tem poglavju).

5.1 Pravica do izražanja lastnega mnenja v postopkih in prejemanja informacij

Skladno z 12. členom Konvencije OZN o otrokovih pravicah (1989), države pogodbenice jamčijo otroku, ki je sposoben oblikovati lastna mnenja, pravico do svobodnega izražanja slednjih v vseh zadevah v zvezi z njim in zagotoviti možnost biti slišan v sodnih, zakonskih in upravnih postopkih, ki vplivajo nanj, v otroku prijazni obliki, glede na njegovo zrelost in starost. Kakor določa tudi DZ (2017) v 143. členu, mora sodišče pri odločitvi o varstvu, vzgoji in preživljanju otroka, stikih in izvajanju ter podelitvi starševske skrbi upoštevati tudi otrokovo mnenje, ki ga je ta izrazil sam ali preko osebe, ki ji zaupa (če je sposoben razumeti pomen in posledice svojega mnenja). Kakor določa 22.g člen ZPND (2008), ki ureja varstvo otrok pa:

»1) Sodišče pri odločanju v postopkih iz tega zakona upošteva tudi otrokovo mnenje, če ga je otrok izrazil sam ali po osebi, ki ji zaupa in jo je sam izbral, in če je sposoben razumeti njegov pomen in posledice.«

Preko postopkov za varstvo koristi otroka tudi Zakon o nepravdnem postopku (ZPN-1, 2019) v 96. členu določa zagotavljanje izražanja mnenja otrok, in sicer:

»1) V postopku za varstvo koristi otroka sodišče center za socialno delo pozove, da otroka, ki je sposoben razumeti pomen postopka in posledice odločitve, na primeren način obvesti o uvedbi postopka in o njegovi pravici, da izrazi svoje mnenje. 2) Kadar otrok želi izraziti svoje mnenje, lahko to stori na centru za socialno delo ali v razgovoru z zagovornikom otroka, ki je bil otroku dodeljen v skladu z zakonom, ki ureja varuha človekovih pravic, ali glede na starost in druge okoliščine na neformalnem razgovoru s sodnikom, lahko tudi ob sodelovanju strokovno usposobljene osebe, vselej brez prisotnosti staršev. 3) Ob razgovoru na centru za socialno delo in s sodnikom je lahko navzoča oseba, ki ji otrok zaupa in jo sam izbere, ali zagovornik otroka, če mu je bil ta dodeljen v skladu z zakonom, ki ureja varuha človekovih pravic. Taka oseba oziroma zagovornik otroka lahko pomaga otroku izraziti njegovo mnenje. Sodišče lahko prepove navzočnost osebe, če oceni, da ne gre za osebo, ki ji otrok zaupa in jo je sam izbral, ali da bi bilo sodelovanje te osebe v postopku v nasprotju s koristjo otroka. 4) O razgovoru se sestavi zapis, sodnik ali center za socialno delo pa lahko odloči tudi, da se razgovor zvočno ali zvočno-slikovno snema. Zaradi varstva koristi otroka lahko sodišče odloči, da se staršem ne

dovoli vpogled v zapis oziroma poslušanje ali ogled posnetka. Zoper tak sklep sodišča ni posebne pritožbe. Sodišče v tem primeru v obrazložitvi odločbe povzame dele izjav iz razgovora z otrokom, če je nanje oprlo svojo odločitev. 5) Center za socialno delo mora v roku, ki ga določi sodišče in ne sme biti krajši od 30 dni, sodišču poslati mnenje, da otrok ni sposoben razumeti pomena postopka in posledic odločitve, ali zapisnik o tem, da je bil otrok poučen o uvedbi postopka in pravici, da izrazi svoje mnenje, in otrokovo mnenje, če ga je izrazil. 6) Sodišče otroku, ki je že dopolnil 15 let in je v postopku izrazil svoje mnenje, vroči odločbo, proti kateri ima pravico vložiti pritožbo.

5.2 Otrokova korist

Otrokova korist mora biti glavno vodilo pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki, bodisi v državnih ali zasebnih ustanovah za socialno varstvo, sodiščih, upravnih organih ali zakonodajnih telesih. 3. člen Konvencije OZN o otrokovih pravicah (1989) zavezuje države pogodbenice, da bodo otroku zagotovile varstvo in skrb, potrebno za njegovo blaginjo. Načelo otrokove koristi opredeljuje tudi 7. člen DZ (2017) in določa, da jo morajo zagotavljati tako starši kot tudi državni organi, izvajalci javnih služb, nosilci javnih pooblastil, organi lokalnih skupnosti ter druge fizične in pravne osebe.

Za zagotavljanje zaščite in podpore ter koristi otrok, ki so priča nasilju, je ključnega pomena 26. člen Istanbulske konvencije (Svet Evrope, 2011), ki določa, da:

»1) Pogodbenice sprejmejo potrebne zakonodajne ali druge ukrepe, s katerimi zagotovijo, da se pri zagotavljanju zaščite in podpore žrtvam upoštevajo pravice in potrebe otrok kot prič vseh oblik nasilja, ki jih zajema področje uporabe te konvencije. 2) V ukrepe, sprejete na podlagi tega člena, mora biti vključeno psihosocialno svetovanje, primerno starosti otrok kot prič vseh oblik nasilja, ki jih zajema področje uporabe te konvencije, in pri tem upoštevati koristi otroka.«

V kolikor pa otrokove koristi (vključno z varnostjo žrtve) ni mogoče zagotoviti na noben drugi način, je v 45. členu Istanbulske konvencije (Svet Evrope, 2011) naveden odvzem starševske pravice, kot oblika sankcije oz. ukrepa v zvezi s storilci nasilja. Omejitev pravic staršev v postopkih pred CSD je, za zaščito koristi otroka, določena tudi s 177. členom DZ (2017):

»1) Center za socialno delo lahko v postopkih v zvezi z otrokom razgovor z otrokom opravi brez soglasja staršev, če oceni, da je to v korist otroka. 2) Zaradi varstva koristi otroka lahko center za socialno delo staršem zavrne vpogled v zapisnik o razgovoru z otrokom.«

5.3 Stiki pod nadzorom

Skladno z 31. členom Istanbulske konvencije (Svet Evrope, 2011) morajo države podpisnice sprejeti potrebne zakonodajne ali druge ukrepe, da se, pri določanju vzgoje in varstva ter pravice

do stikov otrok upošteva pojavnost nasilja, kot tudi ukrepe, ki zagotavljajo, da uveljavljanje pravice do stikov ali vzgoje in varstva ne ogrozi pravic in varnosti žrtev ali otrok.

Pravico vsakega otroka do rednih stikov s staršema, ki izhaja iz 8. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah in 9. člena Konvencije OZN o otrokovih pravicah (1989), se mora torej po potrebi, če je to v korist otroka, omejiti. Kakor določa tudi DZ (2017) s 141. členom, ima otrok pravico do stikov z obema staršema, ki imata prav tako pravico do stika z otrokom. S stiki se zagotavljajo koristi otroka. Skladno s 173. členom pa lahko sodišče to pravico omeji ali odvzame. Sodišče lahko z začasno odredbo določi izvajanje stikov z otrokom pod nadzorom, torej ob navzočnosti strokovne osebe centra za socialno delo ali zavoda, v katerem je otrok nameščen. Poleg tega, skladno z 163. členom:

»1) Sodišče določi kraj in čas stikov po predhodnem dogovoru s centrom za socialno delo ali z zavodom, v katerega je bil otrok nameščen. Stiki se izvajajo največ dve uri na teden. 2) Začasna odredba o stikih pod nadzorom lahko traja največ devet mesecev in je ne glede na določbo prvega in tretjega odstavka 160. člena tega zakonika ni mogoče ponovno izdati ali podaljšati. 3) Strokovna oseba spremlja potek stikov in enkrat mesečno pripravi poročilo o poteku stikov, ki ga pošlje sodišču. 4) Ministrstvo, pristojno za družino, zagotovi prostorske in kadrovske pogoje za zagotavljanje stikov pod nadzorom.«

6. Opis vzorca izvedenih intervjujev in spletne ankete

a) Z namenom ugotavljanja uresničevanja otrokovih pravic in zaščite koristi otrok v primerih razvez zaradi nasilja v družini, smo najprej opravili **šest polstrukturiranih intervjujev**, in sicer s/z:

- centri za socialno delo (v nadaljevanju CSD), ki imajo pomembno vlogo v primerih nasilja v družini in zaščite otrok v primerih razvez zaradi nasilja v družini, in nudijo različne storitve (intervjuji so bili opravljeni z naslednjimi CSD: CSD Dolenjska in Bela Krajina ter CSD Pomurje, enota Ljutomer),
- NVO, ki aktivno delujejo na področju nasilja v družini in zaščite otrok v primerih razvez zaradi nasilja v družini (intervjuji so bili opravljeni z Društvom SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja in Društvom za nenasilno komunikacijo) in
- zagovorniki otrok (na podlagi Zakona o varuhu človekovih pravic) (intervjuja sta bila opravljena z dvema zagovornicama).

b) Kot je razvidno že iz uvodnega načrta študije, smo naknadno izvedli še **spletno anketo o zaščiti koristi otroka v primerih razvez** med zaposlenimi na CSD. Namen ankete je bil dodatno preveriti ugotovitve intervjujev in jih skušati (omejeno) posplošiti.

Anketa je bila aktivna od 7. 2. 2024 do 23. 2. 2024. K izpolnjevanju smo preko e-mail naslovov vabili vse regijske centre za socialno delo in vse enote CSD ter koordinatorice za preprečevanje nasilja, ki so bile o anketi obveščene (in zaprosene k izpolnjevanju) tudi s strani MDDSZ. Anketa je zajemala vzorec 85 oseb. Vzorec sestavlja:

- 69 strokovnih delavk oz. strokovnih delavcev (81 %),
- 10 koordinatoric oz. koordinatorjev za preprečevanje nasilja (12 %),
- 5 pomočnic oz. pomočnikov direktorja/direktorice (6 %)
- in 1 pripravnica (1 %).

Naj poudarimo, da ne gre za anketo, izvedeno na reprezentativnem vzorcu zaposlenih na CSD. Ne glede na to, rezultati ponujajo pomemben in nadvse dobrodošel vpogled v izkušnje in mnenje zaposlenih na CSD, ki je tudi zaradi močne prisotnosti odprtih vprašanj v anketi služila kot nadaljevanje že izvedenih polstrukturiranih intervjujev, po drugi strani pa te kvalitativne podatke in ugotovitve obogatila še s kvantificirano oceno raziskovanih področij.

TABELA 1: ŠTEVILO ANKETIRANIH ZAPOSLENIH NA CSD GLEDE NA STATISTIČNE REGIJE

Statistična regija	Število oseb	Kohezijska regija
GORENJSKA	8	Zahodna
GORIŠKA	1	Zahodna
JUGOVZHODNA	7	Vzhodna
KOROŠKA	2	Vzhodna
OBALNO-KRAŠKA	9	Zahodna
OSREDNJESLOVENSKA	11	Zahodna
PODRAVSKA	17	Vzhodna
POMURSKA	6	Vzhodna
POSAVSKA	4	Vzhodna
PRIMORSKO-NOTRANJSKA	4	Vzhodna
SAVINJSKA	11	Vzhodna
ZASAVSKA	3	Vzhodna
Skupaj*	83	

**Dve osebi nista podali odgovora.*

Vzorec anketiranih zajema vse statistične regije Slovenije. Največ oseb prihaja iz Podravske, sledita Osrednjeslovenska in Savinjska, Obalno-kraška, Gorenjska, Jugovzhodna, Pomurska, Posavska in Primorsko-notranjska, Zasavka in Koroška ter Goriška. Prevladujejo torej osebe iz Vzhodne kohezijske regije.

7. Analiza rezultatov izvedenih intervjujev in spletne ankete

Skladno z izkušnjami **intervjuvank** so nasilja v družini v Sloveniji še vedno večinoma deležne ženske, s strani moških. Sogovornice enoznačno poudarjajo, da je pri vseh postopkih ob razvezah zaradi nasilja v družini ključno postaviti zagotavljanje zaščite žrtev nasilja v ospredje, še posebej zaščite in varstva koristi otrok. Ob tem je pomembno upoštevati negativen vpliv (posrednega ali neposrednega) nasilja na njihovo dobrobit.

Intervjuvanke poudarjajo, da je ključna ozaveščenost strokovnih delavcev, ki delajo na področju nasilja v družini in razvez. Vsi predstavniki instituciji, ki so vključene v razveznih postopkih (torej CSD, policija, sodišča, tožilstvo pa tudi izobraževalne in zdravstvene institucije) bi morali biti v večji meri deležni izobraževanj in obveznih usposabljanj s področja nasilja (o prepoznavanju, dinamiki in nadaljevanju nasilja po koncu odnosa). Nasilje v družini se namreč velikokrat obravnava ločeno od ostalih postopkov, pri čemer je velikokrat minimalizirano. Sogovornice opisujejo, da je nerazumevanje in neupoštevanje zgodovine ter dinamik nasilja najbolj opazno na sodiščih, pa tudi policiji. Opisujejo primere, kjer so odzivi neodločni in ne zagotavljajo zaščite žrtve ali koristi otrok; kjer se premalo upošteva, da je oseba v razveznem postopku žrtev nasilja ter poenostavlja odnos med otrokom in povzročiteljem nasilja. Obravnava žrtev na institucijah (predvsem CSD) je pogosto različna in odvisna od posameznega strokovnega delavca. Skladno s Katalogom javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo CSD je treba pri obravnavi nasilja v družini in razveznih postopkih žrtev ter povzročitelja obravnavati ločeno, čeprav, predvsem na manjših CSD, ni vedno tako. Tako izobraževalne kot zdravstvene institucije pa ostajajo pogosto zadržane pri prijavi in obveščanju CSD o znakih nasilja v družini.

NVO kot ključno izpostavijo, da z namenom zagotavljanja zaščite, sistem žrtev ne sme siliti v situacije, kjer so dodatno ogrožene oz. lahko pride do dodatnega nasilja, zlorabljanja, groženj, manipulacij ipd. Pomembno je torej, da se ne spodbuja skupnega starševstva oz. komunikacije, saj je slednje za žrtev, odraslo in/ali otroka, zelo nevarno. Ko žrtev spregovori o nasilju jo je treba podpreti in preprečiti ohranjanje neravnovesja moči. Pri obravnavi nasilja v družini in razvez se pogosto pojavljajo različna pričakovanja do žrtev in povzročiteljev. Žrtve se srečujejo z odgovornostjo za urejanje stikov s povzročitelji; za skrb za otroke in blaženje posledic nasilja, kot tudi nadaljnjim nasiljem s strani povzročitelja (v obliki ohranjanja nadzora, pritiskov, groženj ipd.). Pogosto je starševsko vedenje drugače vrednoteno med materjo in očetom, pri čemer so ženske deležne pogostejših kritik ali očitkov. Povzročitelji velikokrat izvajajo pritisk tako na žrtev kot tudi na institucije in poskušajo ohraniti nadzor nad žrtvijo. K poglobljanju pritiskov s strani povzročiteljev lahko prispeva prepoved približevanja, izrečena le materi in ne otroku, saj v pravnem

okviru v tem obdobju ni ovir za stike očeta z otrokom, vendar naj bi šlo za čas, ko bi se lahko žrtev umirila od akutnega nasilja. Žrtve se tako pogosto srečujejo z nadaljnimi pritiski, grožnjami in strahom (tako pred povzročiteljem kot tudi, kaj bo, če ne naredijo kar sistem od njih zahteva) ter neenako obravnavo, ki povečuje njihovo breme. Poleg naštetega si morajo, ob nasilju v družini, navadno reorganizirati življenje (in življenje otrok). Otroci so v razveznih postopkih pogosto »orodje« za zagotavljanje interesov staršev in ostanejo spregledani, na kar morajo biti posebej pozorni ključni deležniki, ki naj opravljajo vlogo zagovorništva otrok.

Vzpostavljeni sistem lahko zelo zaščiti žrtve in otroke ali pa jih dodatno ogrozi. Formalni postopki in vloga strokovnih delavcev na CSD imajo pomembno vlogo pri zaščiti otrok v primerih razvez zaradi nasilja v družini, vendar sogovornice ob tem opozarjajo na nekaj težav. Poudarjajo npr., da so v razveznih postopkih še vedno pravice staršev postavljene pred pravice otrok. Formalni postopki so v praksi pogosto dolgotrajni, kar je še posebej problematično ob primerih nasilja v družini in urejanja položaja otrok. Postopki se pogosto še dodatno podaljšujejo (npr. z zahtevo po izvedeniškem mnenju), njihova dolgotrajnost pa negativno vpliva na vsakodnevno življenje in zadovoljevanje potreb otrok. Poleg tega se kazenski in civilni postopki vodijo ločeno, kar lahko vpliva na nasprotujoče si pritiske (npr. s strani kazenskega sodišča je izrečena prepoved približevanja, s strani družinskega sodišča pa so določeni stiki pod nadzorom). Med zaposlenimi na CSD, **vključenimi v anketo**, večina, tj. 60 % meni³, da so pri obravnavi otrok na CSD v primerih razvez, ko je prisotno nasilje v družini, vzpostavljeni učinkoviti formalni postopki za zagotavljanje pravic in zaščito otrok. Le 42 % enako meni za postopke na sodiščih.

Kot poudarjajo **intervjuvanke** pa je ključna tudi angažiranost in način obravnave s strani strokovnih delavcev na CSD, ki zahteva prilagodljivost specifikam posameznih primerov. Poleg tega izpostavljajo velike kadrovske težave CSD. Delo na področju nasilja in družine je čustveno zahtevno in prinaša veliko pritiskov ter odgovornosti. Prav tako ni obravnavno drugače, kakor delo na ostalih oddelkih. Prisotna je velika menjava kadra in pomanjkanje usposobljenih, izkušenih strokovnjakov, saj prihaja do preobremenjenosti, dolgotrajnih bolniških staležev, izčrpanosti in zaostajanja s primeri, saj kadrovske okrepitve ne sledijo kompleksnosti primerov. Za dobrobit, kot tudi učinkovito obravnavo s strani strokovnih delavcev je ključno: timsko delo, povezanost in sodelovanje ter podpora med zaposlenimi, možnost supervizije in intervizije kot tudi ozaveščenost o kompleksnosti nasilja ter z njim povezano dinamiko. Opisano pa ni v enaki meri prisotno na vseh CSD. Za zagotavljanje poglobljenega in kakovostnega dela bi bilo pomembno, da sistem zagotovi posebej usmerjeno usposabljanje socialnih delavcev s posebnimi znanji za področje nasilja in družine, še navajajo **anketiranci** v naši anketi.

³ Sešteti odgovori »popolnoma se strinjam« in »strinjam se«.

7.1 Zagotavljanje koristi otrok in otrokove pravice do izražanja mnenja v razveznih postopkih, kjer je prisotno nasilje v družini

V razveznih postopkih (na splošno in v tistih, kjer je prisotno nasilje) se v povezavi z zagotavljanjem otrokove koristi v **opravljenih intervjujih** pojavlja več ključnih vidikov. Eden izmed ključnih poudarkov intervjuvank je, da v praksi pravica do vzgoje in varstva otrok v postopkih nemalokrat prevlada nad otrokovo pravico do izražanja lastnega mnenja. Kritika se nanaša tudi na opažanja intervjuvank, da v postopkih, povezanih z razvezo, v različnih institucionalnih kontekstih prihaja do minimizacije nasilja v družini, pomanjkanju informacij o otrokovi izkušnji nasilja in prevlade pravici staršev (navkljub temu, da je starš povzročitelj nasilja) do stikov. To zadnje pa, po mnenju **intervjuvank in anketiranih**, ni vedno v otrokovo korist.

Intervjuvanke poudarjajo, da je pri presojanju koristi otroka nujno upoštevati dosedanja ravnanja staršev, ne pa njihove trenutne želje glede stikov in odnosa z otrokom, kjer bi morala biti korist otroka vedno na prvem mestu. V razveznih postopkih bi moralo biti upoštevanje otrokove koristi v tistih družinah, kjer je bilo v družini prisotno nasilje, toliko bolj v ospredju.

V situacijah nasilja v družini sta bila v **intervjujih** večkrat poudarjena vidik zagotavljanja varnosti in skrbnosti pri pristopu do otroka. Strokovne delavke na CSD opravljajo razgovore v paru, vključeni so lahko tudi drugi izobrazbeni profili npr. pravnice ali psihologinje. Na ta način se otroka razbremeni in mu da občutek varnosti, da lahko lažje izrazi svoja čustva in mnenje. Razgovori z otroki nikoli niso izvedeni v prisotnosti staršev, ko gre za oceno ogroženosti otrok, prav tako se ti razgovori pogosto izvajajo že na šolah (tudi v dvojicah).

Kljub temu, da je zakonodaja glede zaveze po pridobivanju otrokovega mnenja jasna, pa se v praksi velikokrat zgodi, da se otrokovega mnenja ne išče. Včasih se zgodi, da se mnenje otroka pridobi, a ni dovolj upoštevano, kar se še posebej izrazi v primerih razvez, kjer je bilo ali je še prisotno nasilje v družini. To da je otrokovo mnenje spregledano, še toliko bolj drži za razvezne postopke, kjer je (bilo) prisotno intimnopartnersko nasilje, zato, ker je, kot pravijo **intervjuvanke**, fokus drugje – na nasilju. Na tem, da se preveri, kako je nasilje npr. vplivalo na otroka, ali je otrok varen, narejena je ocena ogroženosti ipd. Poleg tega kdaj prevlada diskurz, da naj se otroka v postopku ne obremenjuje dodatno z iskanjem njegovega mnenja, slednje pa kdaj v samem razveznem postopku tudi nima prav velike teže (v fokusu sta starša, ki morata urediti razvezo).

Intervjuvanke izpostavljajo še razlike v pristopih in praksah CSD pri presojanju otrokove koristi in izražanju otrokovega mnenja. Na nekaterih CSD je namreč praksa, da se tekom razveznih postopkov otrokovega mnenja sploh ne pridobiva. Eden izmed razlogov za to je, poleg tega, da le to ne bi predstavljajo dodatnega čustvenega bremena za otroka, tudi, da se strokovni delavci ne počutijo usposobljene za pogovor z otrokom. Splošen vtis je, da kljub temu, da bi moral biti glas

otrok slišan, je njihovo mnenje v praksi redko upoštevano; to je še posebej očitno v primeru določanja stikov (na sodišču).

Drugače nekatere **intervjuvanke** izpostavljajo, da je treba biti pri upoštevanju mnenja otrok previdni, saj je opaziti, da je mnenje otroka odvisno že od tega, kdo je otroka pripeljal na CSD, mama ali oče, tako je od otroka v enkratnem pogovoru težko pridobiti relevantno mnenje, enako velja za izvedence na sodiščih. Mnenje otroka bi se torej v razveznem postopku (in vseh postopkih povezanih z njim) moralo bolj upoštevati, a bi moralo biti pridobljeno na strokoven in ustrezen način. Eden izmed takih načinov je zagovorništvo, kjer gre točno za to. Otroka zagovornik_ca najprej v nekem daljšem časovnem obdobju spozna, se z njim sproščeno pogovarja, zato bolje razume, kaj je njegovo mnenje, kaj njegova korist. Tudi zato ima izjava otroka, pridobljena na ta način, večjo težo.

Kljub temu, da je pravica do izražanja otrokovega mnenja jasno določena in večina **intervjuvank** poudarja pomembnost te pravice, pa se je v intervjujih izpostavljalo tudi nekatere zadržke glede popolnega upoštevanja otrokovega mnenja. Le to mora biti umeščeno v širši družinski kontekst in novonastalo družinsko dinamiko.

V nekaterih primerih se otrokova želja, ki jo npr. otrok izrazi na CSD, ne ujema z otrokovo največjo koristjo. Zgodi se npr. da v primerih nasilja matere pogosto prevzamejo odgovornost za vsakodnevne obveznosti in vzgojo otroka, tudi neprijetne vidike vzgoje, medtem ko očetje ohranjajo občasne, a prijetne stike, kar lahko vpliva na oblikovanje otrokovega mnenja. Intervjuvanke izpostavljajo tudi, da je pogosto prisotna manipulacija s strani povzročiteljev nasilja, ki poskušajo otroke podkupovati, odvracati od drugega starša, uporabljajo preveč permisivne vzgojne pristope, s čimer skušajo na svojo stran pridobiti otroka.

CSD je sicer dolžan otroku zagotoviti možnost, da izrazi svojo voljo in mu pojasni, da jo lahko izrazi ali ne (če oceni, da je otrok spodoben razumeti posledice svojega dejanja). Prav tako so ga dolžni seznaniti s postopkom (starši jih pogosto ne in otroci niti ne vedo, zakaj pridejo na CSD). Pričakovano je, da strokovni delavci na CSD preko različnih metod in vprašalnikov spoznajo otrokove želje, stališča, otrok ne sprašujejo neposredno npr. pri katerem od staršev bi živeli, saj to predstavlja preveliko čustveno breme. Na nekaterih CSD otroke na razgovore navadno vabijo neformalno (v skladu z Družinskim zakonikom lahko te pogovore opravijo, tudi če oba starša ne strinjata z njimi). Pogovor opravi psihologinja, a ne na vseh CSD-jih, včasih pogovor z otrokom opravi strokovni delavec, ki pa navadno nima dodatnih, strokovnih znanj in usposobljenosti za izvedbo takšnega pogovora. Pozitivno je tudi, tako **intervjuvanke**, da se ugotovitve pogovora lahko sodišču sporočijo zaupno, vidi jih torej le sodišče, ne pa tudi starši, CSD lahko tudi zavrne vpogled staršev v zapisnik pogovora, saj je otrok podal zaupno mnenje. Na CSD lahko tudi zavrnejo vpogled starša v zapisnik, torej, kar je otrok povedal je zaupno.

Na splošno **intervjuvanke** ugotavljajo, da slovenska zakonodaja nudi veliko možnosti in načinov, ki zagotavljajo, da otrok izrazi svoje mnenje, na katerega pa negativno vplivajo sama dostopnosti do institucij, kjer bi otrok izrazil svoje mnenje (npr. institut zagovorništva) in neupoštevanje mnenja, ne glede na to, da je to bilo pridobljeno. Kljub dobro zastavljenim zakonskim podlagam, je pomemben dejavnik, da je zaradi kadrovskega pomanjkanja lahko možnost ali dostopnost otroka, da izrazi svoje mnenje, okrnjena (npr. »na hitro« ocenijo, da se starša dovolj dobro razumeta in ne podajo pobude za zagovornika – kar je sicer drugače pri postopkih, ko gre za nasilje v družini). Ena izmed pomanjkljivosti zagovorništva je poleg kadrovske podhranjenosti tudi nenaden zaključek procesa zagovorništva. Potem, ko npr. otrok v izjavi poda svoje mnenje, ga zagovornik pošlje na sodišče, umanjka postopek pridobivanja povratnih informacij v smislu, kaj se je s tem mnenjem zgodilo, kako (ali pa ne) je bilo upoštevano glede na otrokovo korist. Sicer sogovornice navajajo, da upoštevanje mnenja otroka v razveznih postopkih narašča s starostjo in zrelostjo otroka. Npr. pri 15-letniku je bolj jasno, da si je lahko oblikoval mnenje na podlagi lastnih izkušenj.

Po drugi strani **intervjuvanke** opozarjajo še na sodelovanje med institucijami, vpetimi v razvezni postopek, kjer je bilo prisotno nasilje, – zgodi se npr. da tudi, če je otrokovo mnenje bilo upoštevano v postopkih na CSD, se na sodišču stvari obrnejo v nasprotno smer, predvsem kadar gre za pravico starša do stikov z otrokom, ne glede na preteklo nasilje. To povzroča stiske otrokom in staršu, žrtvi nasilja. Zgodi se tudi, da CSD stikov ne predlaga, a gre sodišče oz. izvedeniško mnenje sodišča v nasprotno smer in odredi stike pod nadzorom, kljub temu, da jih otrok kontinuirano zavrača (več o tem v naslednjih poglavjih).

Ko govorimo o upoštevanju mnenja otroka, je povedno tudi to, da se, kot izpostavljajo intervjuvanke, v primeru sorojencev v primeru enega otroka na CSD upošteva njegovo/njeno mnenje, v primeru drugega pa ne. **Intervjuvanke** npr. opišejo primer, ko je mlajši otrok, deček (13 let) izrazil željo po stiku z nasilnim očetom, starejši otrok, deklica (15 let) pa ne. V prvem primeru je bila želja otroka upoštevana, v drugem ne. Starejša hčerka je navkljub nasprotovanju morala na stik. Mami je bilo očitano, da odtuja otroka, da manipulira s hčerko, ki je bila označena kot težavna najstnica, kar naj bi bili razlogi za zavračanje stikov z očetom. Otrokom je bilo torej omogočeno, da izrazita svoje mnenje, vendar, ko je šlo za pravico očeta, ki je bil tudi povzročitelj nasilja, se je mnenje otroka upoštevalo, v drugem primeru pa ne. Kot je izpostavljeno v enem izmed odgovorov v **anketi**; *»Otroci imajo res možnost izraziti svoje mnenje v postopkih razveze, a pogosto gre tudi za želje, ki jim starši ne morejo slediti (npr. da starša ostaneta skupaj, da eden od staršev ne bi pil, da se starša ne bi prepirala). Otrokom je s strani enega starša pogosto očitano, da je zmanipuliran s strani drugega starša, če npr. izrazi, da bi želel nadalje živeti s staršem, ki ni nasilen. Reševanje vprašanj skrbi za otroka je pri starših, ki so nasilni zelo pogosto orodje izvajanja nadaljnjega nasilja nad partnerjem, kar se v sodnih postopkih premalo prepozna, saj se pri*

odločanju pogosto izhaja iz enakih pravic obeh staršev, čeprav pa se ta nista dotlej v enaki meri v korist otrok vključevala v skrb za otroka.«

Med zaposlenimi na CSD, ki so bili **vključeni v spletno anket**, pa 83 % meni⁴, da se pri obravnavi otrok na CSD v primerih razvez, ko je prisotno nasilje v družini, v zadostni meri upošteva otrokovo korist, 74 % pa, da se v zadostni meri zagotavlja otrokovo pravico do izražanja lastnega mnenja. Po drugi strani pa slabše ocenjujejo obravnavo na sodiščih, saj namreč 58 % anketiranih meni, da se pri postopku na sodiščih v primerih razvez v zadostni meri upošteva otrokovo korist, 57 % pa, da se v zadostni meri zagotavlja pravico do izražanja lastnega mnenja. Kot je izpostavljeno v enem izmed odgovorov na odprto vprašanje v anketni »*sodišča praviloma delajo po liniji najmanjšega odpora, nestrokovno in odločajo, da se otroci zaupajo v vzgojo in varstvo obema staršema, kar pa deluje v škodo otroka. Strokovni delavci pa zaradi obilice dela pišejo mnenja sodiščem po vzorcih in velikokrat nestrokovno podajo mnenje o tem, kaj je za otrokovo dobro.*«

7.1.1 Upoštevanje potreb otrok

Upoštevanje potreb otrok v razveznih postopkih glede na njihovo starost ali stopnjo razvoja je ključnega pomena. **Intervjuvanke** izpostavljajo, da se v praksi te potrebe ne upoštevajo vedno in da se pogosto zanemarjajo osnovne potrebe otrok, ki vključujejo varnost, stabilnost in zdravje.

Intervjuvanke podobno kot pri izražanju mnenja in presojanja koristi otroka izpostavljajo, da se v večji meri upoštevajo »potrebe« staršev in v manjši potrebe otroka. Izpostavljajo npr. primer, ko niso bile upoštevane razvojno pogojene potrebe otroka – čeprav je mama nasprotovala, so bili za dvoletnega otroka, ki se je še vedno doжил, določili stike med vikendom. Še več; sodišče je v mnenju zapisalo, da so stiki za otroka primerni, ker je čas, da se preneha z dojenjem. Podobno je z neupoštevanjem zdravstvenih potreb, kjer **intervjuvanke** izpostavljajo primer otroka s posebnimi potrebami, ki je potreboval rutino in se je težko prilagajal na spremembe, a se je bil kljub temu primoran udeleževati stikov, ki to potrebno rutino prekinjajo. Navajajo tudi, da se nemalokrat ne upošteva starosti otroka (npr. majhne otroke je treba voziti na stike, ki so geografsko in časovno zelo oddaljeni). Zgodi se npr. da ima otrok takrat, ko so določeni stiki, celodnevni izlet z vrtcem/šolo, a zaradi vztrajanja enega od staršev na stiku, drugemu staršu ne preostane drugega, kot da odpove otrokovo udeležbo, kar, po mnenju sogovornic, ne more biti v največjo korist otroka.

Starost sicer vedno ni ključno merilo pri upoštevanju potreb otroka, saj lahko eni otroci že veliko prej, eni pa kasneje povedo in razumejo, kaj se v razveznem postopku dogaja, nekateri so bolj čustveno opremljeni. Na CSD lahko, v kolikor je na voljo psihologinja (kar sogovornice razumejo

⁴ Sešteti odgovori »popolnoma se strinjam« in »strinjam se«.

kot dobro prakso), uporabijo tudi psihološke teste in druge starosti otroka prilagojene tehnike tako pri oceni ogroženosti, kot tudi pri pridobivanju mnenja otrok.

Ko govorimo o zagovorništvu, **intervjuvanke** izpostavljajo, da je delo zagovornikov prilagojeno potrebam otroka (sama izbira zagovornika je prilagojena oz. temelji na specifičnih značilnostih, potrebah vsakega otroka, npr. starost in zrelost otroka, način dela, ki najbolj odgovarja vsakemu od zagovornikov). Zagovorniki imajo tudi dodatna usposabljanja za delo z otroki s posebnimi potrebami. Težava se pojavi zaradi predolgh razveznih postopkov, ob katerih otroci odraščajo, postajajo zrelejši. Zato je treba po mnenju **intervjuvank** značilnosti razgovorov z otroki prilagajati njihovim potrebam in razvojni stopnji. Mlajši otroci morda ne morejo sodelovati na isti način kot starejši, vendar je pomembno, da se jih vključi in poskusi razbremeniti; vsakega otroka naj se obravnava individualno. Pomembno je tudi, da se ne enači čustvene in intelektualne zrelosti ter se razume, da lahko otroci v istem starostnem obdobju različno dojemajo, izražajo in predelujejo svoja čustva. Posebej je to pomembno v primerih nasilja v družini, kjer je treba upoštevati tako intelektualno kot tudi čustveno zrelost otroka za njihovo dobrobit.

V tem kontekstu sicer kar 85 % zaposlenih na CSD, ki so **bili vključeni v anketo**, meni⁵, da se pri obravnavi otrok na CSD v primerih razvez, ko je prisotno nasilje v družini, v zadostni meri upošteva razvojne potrebe otrok, 84 % pa ocenjuje, da to velja tudi za starost otrok. Ponovno pa slabše ocenjujejo postopek na sodiščih, za katerega 59 % meni, da se v zadostni meri upošteva starost otrok, 57 % pa to ocenjuje glede razvojnih potreb otrok.

7.1.2 Posebej ranljive skupine otrok

Kakor je izpostavljeno v odgovorih **spletne ankete**, so v splošnem vsi otroci, ki odraščajo v družini, kjer je prisotno nasilje praviloma travmatizirani, prestrašeni, imajo vedenjske in/ali čustvene težave. Strah jih je spregovoriti o nasilju kot tudi posledicah slednjega, njihovo stopnjo ranljivosti in obremenjenosti pa dodatno večja dolgotrajnost postopkov. Kljub temu pa je v postopkih, ki vključujejo otroke, treba posebno pozornost nameniti ranljivim skupinam.

Ob primerih razvez, ko je prisotno nasilje v družini namreč 61 % **anketiranih** zaposlenih na CSD, zaznava skupine posebej ranljivih otrok. Daleč najpogosteje izpostavljajo otroke s posebnimi potrebami ali razvojnimi posebnostmi (npr. ADHD, avtistični spekter, slabša duševna razvitost, znižane sposobnosti, vedenjske in čustvene težave ali motnje, izdana odločba, dolgotrajna bolezen ali gibalna oviranost) (26-krat), za njimi pa sledijo mlajši otroci (7-krat). Posebej omenjajo tudi otroke, ki odraščajo v okolju s slabšim socialnim in ekonomskim statusom; kjer je prisotna materialna stiska in/ali socialna izključenost (2-krat); kjer je prisotna problematika uživanja prepovedanih substanc ali alkoholizem (predvsem tvegano uživanje alkohola s strani povzročitelja)

⁵ Sešteti odgovori »popolnoma se strinjam« in »strinjam se«.

(3-krat); psihično ali dolgoletno in raznovrstno nasilje v družini ter žrtve spolnih zlorab (3-krat). Izpostavljeni so tudi otroci, ki so neposredno žrtve nasilja v družini (1-krat) ali s preteklo izkušnjo zlorabe/nasilja (1-krat) ter bolj tihi oz. mirni otroci (1-krat). Poleg tega pa kot posebej ranljive zaznavajo tudi otroke romskih družin (2-krat) in otroke tujcev (predvsem iz držav bivše Jugoslavije) (1-krat) ter brezposelnih mater (1-krat). Omenjeni so tudi otroci, ki so v vlogi zaščitnika starša, ki je žrtev nasilja (1-krat), in tisti, s katerimi starši manipulirajo oz. nanje pritiskajo (3-krat). Posebej ranljivi so tudi otroci, ki jih povzročitelj odtuja, bodisi zaradi strahu pred nasilnim staršem ne upajo izraziti pristne volje glede izvajanja stikov z njim (2-krat). Posebej je izpostavljen primer, ko pride do umika matere s starejšimi otroki v krizni center za žrtve nasilja v družini ali varno hišo, saj tam npr. ne sprejemajo dečkov starejših od 15 let.

Tudi **intervjuvanke** navajajo kar nekaj skupin otrok, ki so v razveznih postopkih, kjer je prisotno nasilje, bolj ranljivi: otroci s posebnimi potrebami, otroci staršev priseljencev, otroci, ki bivajo v zavodih, otroci, katerih starši imajo težave v duševnem zdravju, romski otroci. Gre navadno za otroke, kjer se prepletajo dodatne ranljivosti (učna neuspešnost, izključenost iz vrstniških skupin, posebne potrebe ipd.). Otroci s posebnimi potrebami, ki zaostajajo v razvoju, so posebej ranljivi in potrebujejo posebno obravnavo. Enako velja za otroke iz različnih kulturnih ozadij, kjer je ključno razumeti kulturno ozadje in starše poučiti o ničelni toleranci do nasilja. Pogosto se nasilje v takšnih družinah ne prepozna, bodisi zaradi jezikovnih ovir bodisi zaradi nezavedanja o problematičnosti nasilja. To velja tudi za romske otroke (in njihove družine), kjer **intervjuvanke** navajajo pogoste težave pri prijavi, prepoznavanju in obravnavi nasilja. To pa ne pomeni, da ozaveščanje o nasilju, kot trdijo sogovornice, ne sme biti univerzalno in usmerjeno najširše.

Obravnava te skupine otrok bi se, po mnenju **intervjuvank**, vsekakor izboljšala z vključenostjo dodatnih, posebej usposobljenih strokovnjakov (npr. medinstitucionalno sodelovanje) in z obveznimi dodatnimi usposabljanji za strokovne delavce. Izpostavljajo tudi, da je za učinkovito medinstitucionalno sodelovanje, ki je nujno potrebno pri obravnavi ranljivejših skupin otrok, pomembno zaupanje in vzpostavitev odnosov med institucijami. To sodelovanje je odvisno tudi od neformalnih poznanstev, nekje so institucije bolj povezane, drugje manj, in od kadrovske menjave oz. fluktuacije strokovnih delavcev.

7.1.3 Obravnava otrok, ki so priča nasilju

Med zaposlenimi na CSD, ki so bili **vključeni v anketo**, jih 69 % meni⁶, da je pri obravnavi otrok na CSD v primerih razvez, ko je prisotno nasilje v družini, obravnava otrok, ki so priča nasilju v družini, primerna; medtem enako za postopek na sodiščih meni le 43 %.

⁶ Sešteti odgovori »popolnoma se strinjam« in »strinjam se«.

Intervjuvanke izpostavijo, da je pri obravnavi otrok, ki so priča nasilju v družini, pomembno opozoriti, da je Družinski zakonik prinesel pomembne spremembe. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih ni dovoljeval izvedbe razgovora z otrokom brez soglasja staršev, sedaj pa Družinski zakonik zagotavlja pravno podlago in več možnosti za strokovne delavce, da ukrepajo in zaščitijo otroka, ki je bil priča ali žrtev nasilja. Pomembno je razlikovati med postopki razveze zakonske zveze in postopki zaščite otrok. Tako v primerih, ko gre za ukrepe za varstvo koristi otrok in se začne spremljati družino zaradi zaščite otrok, ni potrebno pridobiti soglasja staršev za izvedbo razgovora z otrokom. Sogovornice izpostavljajo, da Družinski zakonik jasno določa, da mora sodnik_ca, preden se odloči, vedeti, kakšno je mnenje otroka, in lahko zaprosi CSD, da brez soglasja opravi razgovor z otrokom. Včasih to lahko podaljša postopek, vendar je večina staršev vnaprej seznanjena s tem in poda soglasje.

V primeru zagovorništva oz. dela zagovornika je ob razveznem postopku pomembno, da je otrok slišan in da se njegovo mnenje upošteva. Ne gre torej za ugotavljanje, koliko oz. ali je otrok bil priča nasilju, ampak za pridobivanje mnenja otroka. Sicer zagovorniki prejmejo poročilo s strani CSD in drugih vpletenih institucij.

7.1.4 Možnosti za izboljšanje zagotavljanja in/ali upoštevanja otrokove koristi ter pravice do izražanja lastnega mnenja v postopkih in zoznane dobre prakse

Zaposleni na CSD, **vkjučeni v anketo**, izpostavljajo potrebo po individualni obravnavi vsakega primera glede na potrebe otroka. Poudarjajo, da je otrokom treba omogočiti, da lahko v postopku izrazijo svoje mnenje, ob upoštevanju njegove starosti in zrelosti, pri čemer je ključno okrepiti mehanizme, ki naj zagotavljajo, da je pridobljeno mnenje nato tudi dejansko upoštevano pri odločitvah. Izpostavljajo potrebo po strokovni okrepitvi CSD (tako iz vidika strokovnih delavcev kot tudi različnih profilov, npr. psihologov), da bi lahko *»izdelali visoko strokovna, kakovostna, poglobljena, zanesljiva, celostna mnenja in poročila – s tem bi ne bilo potrebno postavljanje izvedencev in bi se sodni postopki prej zaključili.«* Rezultati **ankete** pokažejo tudi na potrebo po dodatnem izobraževanju strokovnjakov glede izvajanja razgovorov z otroki (na CSD, kot tudi sodiščih in policiji) ter izboljšanju sistemskih postopkov za zaščito otrok. Premisliti je potrebno tudi o primerni meri vključenosti otrok v postopke, da to zanje ne predstavlja bremena in zagotoviti, da otrok nima občutka odgovornosti za sprejete odločitve. V postopek bi bilo potrebno vključiti oz. vzpostaviti obveznega varuha/zagovornika otrokovih pravic. V splošnem pa bi bilo potrebno izvajati več neposrednega dela z otroki in družino (tudi za krepitev starševskih kompetenc). Potrebno bi bilo vzpostaviti obvezno vključitev staršev v programe za spreminjanje vedenja (kot so npr. programi DNK). *»Predlagam da v Sloveniji iz drugih držav prenesemo dokazano učinkovite programe za delo s starši in odraslimi, ki so nasilni v odnosih, da je vključitev vanje obvezna ne*

prostovoljna in bi morali odrasli po zaključku programa morali dokazati, da so usvojili nova znanja in veščine, da znajo ravnati drugače.«

Iz odgovorov **anketirancev** pa lahko opredelimo tudi nekaj dobrih praks, in sicer:

1. Vključevanje otroka v postopek: Sodišče CSD redno poziva k podajanju mnenja glede varstva koristi otroka in opravljanju razgovora z otrokom, če je to primerno glede na starost in razvojno stopnjo. To pomeni, da se otroka aktivno vključuje v sodne postopke, kar omogoča njegovo izražanje in sodelovanje pri odločitvah, ki se nanašajo nanj.
2. Individualizirani pristopi dela/pogovora z otrokoma: Uporabljeni načini dela, ki so prilagojeni potrebam otroka (npr. prilagojeno število in kraj srečanj) in različni pristopi, kot je pogovor s šolsko svetovalno delavko ali obisk na domu. S tem se otroku omogoči izražanje mnenja na način, v okolju in osebi, ki mu je najbližji ter v katerem se počuti najbolj varno in udobno za izražanje svojega mnenja.
3. Vključevanje zagovornika otroka: Vključitev zagovornika otroka⁷ v sodne postopke, zlasti v primerih nasilja v družini, ki otroku omogoča, da izrazi svoje občutke in potrebe ter sodeluje v postopku. *»V enem primeru je oče izvajal močne psihične pritiske na deklico. Deklica bi znala to jasno povedati, vendar se je bala posledic izraženega mnenja. V projektu glas otroka - zagovorništvo pa je deklica uspela izraziti vse svoje občutke, dobila potrebno podporo in pomoč. Mnenje je bilo na koncu zapisano, zapečateno in posredovano sodnici, ki je znala subtilno ravnati in upoštevati njeno mnenje pri odločanju, npr. pri spremembi sodnega sklepa (varstvo in vzgoja, stiki). Kasneje smo prejeli informacije, da je deklica bila zelo hvaležna za izkušnjo pri zagovorniku.«*
4. Poudarek na zaupnosti in varnosti: Otroku lahko, če želi, izrazi svoje mnenje zgolj strokovnim delavcem ali sodnikom brez prisotnosti staršev, poleg tega pa lahko CSD in sodišče (glede na 177. člen DZ) omeji vpogled staršem v razgovor z otrokom, kar omogoča, da se ta počuti svobodnega pri izražanju svojih občutkov in potreb.
5. Hiša za otroke: Ustanovitev Hiše za otroke v Ljubljani, po modelu Barnahus⁸, ki se je izkazal kot uspešen v tujini, omogoča hitro in celovito obravnavo otrok ob primerih spolnih zlorab, v njim varnem in prijaznem okolju.

⁷ Zagovornik otroka je strokovnjak, ki se otroku pomaga izraziti svoje občutke, nudi oporo in pomoč pri navigaciji skozi sodne postopke ter pomaga, da se počuti slišane in razumljene.

⁸ Poleg Slovenije, deluje tudi na Islandiji in Švedskem. Vzpostavljena je z namenom preprečevanja sekundarne viktimizacije, ponovnih stisk otrok in krašanja postopkov, saj se tam hkrati vodi kazensko preiskovalne postopke, postopke za zaščito otrok in nudi podporo otrokom.

7.2 Stiki pod nadzorom zaradi nasilja v družini

7.2.1 Postopek izvajanja stikov pod nadzorom

Intervjuvanke opisujejo, da se stiki pod nadzorom izvajajo, ko sodišče izda začasno odredbo in določi, da je treba stike med otrokom in staršem izvajati v varnem okolju. Postopek se prične s predlogom (enega od staršev, CSD, tožilstva ali sodišča), ki se ga običajno vloži ob pričetku sodnega postopka. Sodišče odloči ali bodo stiki potekali in v kakšni obliki (torej kako pogosto, pod kakšnimi pogoji). Skladno z Družinskim zakonikom so omejeni na največ dve uri na teden in lahko trajajo največ devet mesecev.

CSD je po Družinskem zakoniku dolžan izvajati stike pod nadzorom. Ti (najpogosteje) potekajo ob navzočnosti strokovnih delavk_cev na CSD (lahko pa tudi v vzgojnih zavodih, kriznih centrih ali NVO). V kolikor sodišče odredi, se lahko stiki pod nadzorom izvajajo tudi izven institucije (npr. v parku), kar pa zahteva dodatno pozornost in breme zaradi (še manj predvidljivih) varnostnih vidikov. Čeprav temu ni vedno tako na vseh CSD, stike najpogosteje izvajajo strokovni delavci s področja družine, varstva otrok ali nasilja. Zaželeno je, da gre za tiste, ki tudi vodijo primer, saj je tako manj prostora za manipulacije s strani povzročiteljev. Skladno z zakonom lahko stike pod nadzorom izvaja vsaka oseba, ki ima opravljen strokovni izpit za delo na področju socialnega varstva ter izpolnjuje predpisane pogoje glede izobrazbe.

Pred začetkom izvajanja stikov pod nadzorom, strokovne delavke načeloma opravijo individualni razgovor z vsakim staršem posebej in otrokom, na katerem predstavijo potek stikov in oblikujejo dogovor (o prihodih in odhodi, (ne)sprejemljivem vedenju, vključenosti strokovnih delavcev ipd.). Na vidik varnosti - torej kdo pride prvi na stik, koliko časa mine med obema prihodoma ipd. - morajo biti posebej pozorni, natančni in pazljivi, ko gre za nasilje v družini ali velja prepoved približevanja, da se žrtev počuti varno kot tudi varno pride/odide. Ob tem so pomembne smernice oz. protokol za izvajanje stikov pod nadzorom, ki jih je oblikoval DNK in jih v veliki meri uporabljajo na CSD (da mora, med drugim, prvi priti povzročitelj, ko je dostop varen, še žrtev z otrokom, po stiku pa povzročitelj ostane v prostoru, dokler žrtev varno ne odide z otrokom ipd.) (Aničič in drugi, 2017, str. 109–113). Ko nezlorablajoči starš otroka pripelje na stik, je ob prevzemu prisoten strokovni delavec, ki otroka spremlja tekom celotnega stika kot tudi po tem. V kolikor ima drugi starš prepoved približevanja ali žrtev ne želi srečanja s povzročiteljem, predaja poteka zgolj preko strokovnih delavcev. Na nekaterih CSD se stiki pod nadzorom izvajajo v sobi posebej namenjeni izvajanju stikov, ki je navadno otrokom prijazna (posebej opremljena z igračkami, poslikavami ipd.), vendar temu ni tako na vseh CSD (ponekod izvajajo stike pod nadzorom npr. v pisarnah). Strokovne delavke opazujejo stik in si beležijo dogajanje, o katerih morajo mesečno poročati sodišču, ob zaključku pa pripraviti poročilo. Tekom stika se strokovna delavka vključi v kolikor starš potrebuje usmeritve ali pomoč, ob vabilu k igri ali v kolikor se starš, ki izvaja stik vede neprimerno

oz. govori, kar ni dovoljeno (npr. govori o postopku, izvaja pritisk, sprašuje vprašanja vezana na lokacijo bivanja ali drugega starša, namiguje na skupno življenje po stikih, šepeta). Ob tem ga opozorijo ali pa takoj prekinejo stik. Strokovni delavci so tam z namenom zagotavljanja varne in čim lažje situacije za otroka (torej med stikom preverjajo in spremljajo, kako se otrok počuti). Po končanem stiku se lahko izvede evalvacija, kjer se oceni, kako stiki vplivajo na vse udeležene.

7.2.2 Pomanjkljivosti stikov pod nadzorom

Intervjuvanke opisujejo številne razlike med odredbami sodišč, načini in potekom izvajanja stikov pod nadzorom ter poudarjajo pomanjkljivosti in težave trenutne ureditve. Družinski zakonik določa, da se stiki pod nadzorom izvajajo predvsem v korist otroka, njihov namen pa naj bi bil ohranjanje stika s staršem v varnem in nadzorovanem okolju. **Intervjuvanke** iz CSD izpostavljajo, da so (predvsem kakovostni) stiki pod nadzorom lahko priložnost, da starš na novo vzpostavi ali izboljša odnos z otrokom, vendar se to v praksi ne zgodi pogosto. NVO pa menijo, da stiki pod nadzorom kot izbrana metoda ne zagotavljajo sicer predvidene zaščite otrok, saj trenutna ureditev ne zagotavlja, da bodo nadaljnji stiki brez nadzora potekali varno. Ker namen in cilji stikov pod nadzorom niso dovolj jasno zastavljeni (torej ali gre za nadzor in opazovanje; oceno nevarnosti ali pomoč), so odvisni od načina dela ter razumevanja posameznih CSD oz. strokovnih delavk. Po mnenju⁹ **anketiranih** je posebej problematična predvsem opredelitev ciljev izvajanja stikov pod nadzorom v sodnih odločbah:

- skoraj tretjina (30 %) se namreč ne strinja s tem, da so cilji izvajanja stikov pod nadzorom v sodnih odločbah jasno opredeljeni (s čimer se popolnoma strinja oz. strinja 32 %),
- sledi zakonodaja (27 %) (s čimer se popolnoma strinja oz. strinja 39 %),
- najbolj jasna pa je opredelitev v katalogu javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo CSD (13 %) (s čimer se popolnoma strinja oz. strinja 53 %).

Po drugi strani pa skoraj polovica (47 %) anketiranih meni¹⁰, da so postopki za spremljanje izvajanja stikov pod nadzorom za strokovne delavce_ke na CSD dovolj jasno opredeljeni.

Tretjina (34 %) zaposlenih na CSD, **vklučenih v anketo**, meni¹¹, da sodišče pri odločanju o določitvi stikov pod nadzorom ne upošteva primerno dinamike in zgodovine nasilja ter vzorce oz. vedenje povzročiteljev nasilja. Čeprav je prisoten diskurz o pravici otroka do (varnih) stikov, je glede na izkušnje **intervjuvank** v praksi pogosto v ospredju pravica do stikov, varstva in vzgoje starša (povzročitelja). Država je namreč dolžna storiti vse, kar je v njeni moči za ohranitev odnosa med otrokom in staršem, pri katerem otrok ne živi. **Intervjuvanke** menijo, da bi morala v ta namen nuditi programe oz. zagotoviti spremembe vedenja povzročiteljev nasilja, in ne le poskrbeti za

⁹ Sešteti odgovori »sploh se ne strinjam« in »ne strinjam se«.

¹⁰ Sešteti odgovori »popolnoma se strinjam« in »strinjam se«.

¹¹ Sešteti odgovori »sploh se ne strinjam« in »ne strinjam se«.

izvajanje stikov, ki niso vedno ali nujno v korist otrok. Večkrat se namreč stiki izvajajo tudi, če jih otrok ne želi ali jih odklanja. V kolikor CSD to zazna, mnenje posreduje sodišču, ki odloča o spremembi določitve stikov preko začasne odredbe¹². Glede na izkušnje sogovornic pa se ti stiki običajno do konca izvedejo kot so bili predvideni. **V intervjujih** izpostavijo, da je nujna nadgradnja sistema odločanja, ki bo bolj učinkovit in odziven ter omogočal, da se škodljive stike prekine, starša pa usmeri k strokovni pomoči z namenom spremembe vedenja. Če bi se ob ponovni oceni vedenja povzročitelja pokazale spremembe, bi se nato lahko postopoma uvajal v stike pod nadzorom. Poleg tega izpostavljajo, da bi bilo potrebno v Družinski zakonik vpeljati spremembe glede trajanja stikov, saj je za določene družinske situacije devet mesecev premalo časa za doseganje sprememb, ki bi zagotavljale varnost in korist otrok.

Ena izmed ključnih težav stikov pod nadzorom je, da gre za umetno ustvarjeno varno okolje, v katerem se opazuje interakcijo, ki ni reprezentativna za splošen odnos med staršem in otrokom. Nudijo le subjektiven in delni vpogled v funkcioniranje starša, katerega nasilno vedenje je pogosto situacijsko pogojeno (gre torej za nizko stresno okolje, kar ne nudi ocene, ali bo za otroka ob nadaljnjih stikih ustrezno poskrbljeno). Vpogled v celotno situacijo je vprašljiv tudi glede na poročanja NVO, saj žrtve navajajo, da je npr. povzročitelj sicer navadno pod vplivom alkohola, na odrejene stike pa pride trezen oz. tako deluje (po oceni strokovnih delavcev). Strokovna delavka opazuje »umetno« interakcijo, kar mora nato zabeležiti v poročilo (npr. oče pogosto razveseli otroka z igračo, darili ali nezdravo hrano, kar nekateri CSD prepovedujejo). Pomembno bi bilo tudi oblikovati smernice za poenoteno pisanje poročil, ki predstavljajo pomembno podlago za sprejemanje nadaljnjih dolgotrajnih odločitev (ta so navadno kratka in ne vključujejo pomembnih informacij, kot npr. da je oče na stik zamujal, strokovna delavka pa pomagala pri skrbi za otroke).

Intervjuvanke opisujejo, da gre pri izvajanju stikov pod nadzorom za kompleksno delo, ki zahteva organizacijo večje ekipe, za kar CSD večinoma niso opremljeni. Izvajanje stikov pod nadzorom se navadno šteje kot ena izmed nalog strokovnih delavcev na CSD, vendar je za njihovo kakovostno izvajanje potrebnega veliko znanja, izkušenj, razumevanja dinamike nasilja in poznavanja ter spremljanja primera. Strokovne delavke, ki izvajajo te stike niso deležne predhodnih usposabljanj, temveč se pri tem zanašajo predvsem na že sicer pridobljeno znanje, kasneje pa tudi na izkušnje. Zaradi že omenjenih težav s pomanjkanjem kadra na CSD jih pogosto izvajajo manj izkušene strokovne delavke. **Intervjuvanke** izražajo željo in potrebo po izobraževanjih o izvajanju stikov pod nadzorom, česar je zagotovo premalo. Poleg tega pa je izvajanje stikov pod nadzorom čustveno obremenjujoče, stresno in naporno za vse, tudi strokovne delavce. Ti morajo biti neprestano pozorni in oprezni (saj so neprimerne interakcije pogosto subtilne ali hitre); skrbeti za

¹² S strani CSD je bil opisan primer dečka, ki je dlje časa izražal, da stika z očetom ne želi; kazal znake depresivnosti; upad učnega uspeha ipd., kot tudi izrazil, da se počuti, kakor da ga nihče ne sliši. CSD je nato sklical multidisciplinaren tim, kjer so skupno ocenili, da stiki niso v korist otroka in podali mnenje na sodišče.

varnost; opazovati in beležiti dogajanje; pomagati pri vzpostavljanju odnosa, posegati oz. se odločati kdaj poseči, prav tako pa se otrok pogosto tudi zelo zanaša nanje. Ob tem je, predvsem na dolgi rok, ključno zagotavljanje podpore in razbremenitve strokovnih delavk (npr. v obliki intervizije, supervizije) ter timskega dela.

Težave, povezane z usposobljenostjo, potrjujejo tudi **anketa** izvedena med zaposlenimi na CSD.

SLIKA 1: POVPREČNE VREDNOSTI STRINJANJA S TRDITVAMI O USPOSOBLJENOSTI ZA SPREMLJANJE IZVAJANJE STIKOV POD NADZOROM IN IZVAJANJE S TEM POVEZANIH NALOG (KJER 1 POMENI NAJSLABŠO OCENO, 5 PA NAJBOLJŠO)

Delež **anketiranih**¹³, ki ocenjujejo, da so bili deležni posebnega usposabljanja za spremljanje izvajanja stikov pod nadzorom, je zelo nizek (kar 55 % se sploh ne strinja. oz. ne strinja s to trditvijo). Po drugi strani pa je najvišji delež ravno pri želji po pridobivanju dodatnega znanja za to storitev (s to trditvijo se popolnoma strinja oz. strinja kar 61 % anketirancev). Ne glede na navedeno, se anketirani zaposleni na CSD počutijo razmeroma zadostno usposobljene za spremljanje izvajanja stikov pod nadzorom (s čimer se popolnoma strinja oz. strinja 65 %) – a vendar izpostavljajo, da je nujno sistematično in posebej usmerjeno usposabljanje.

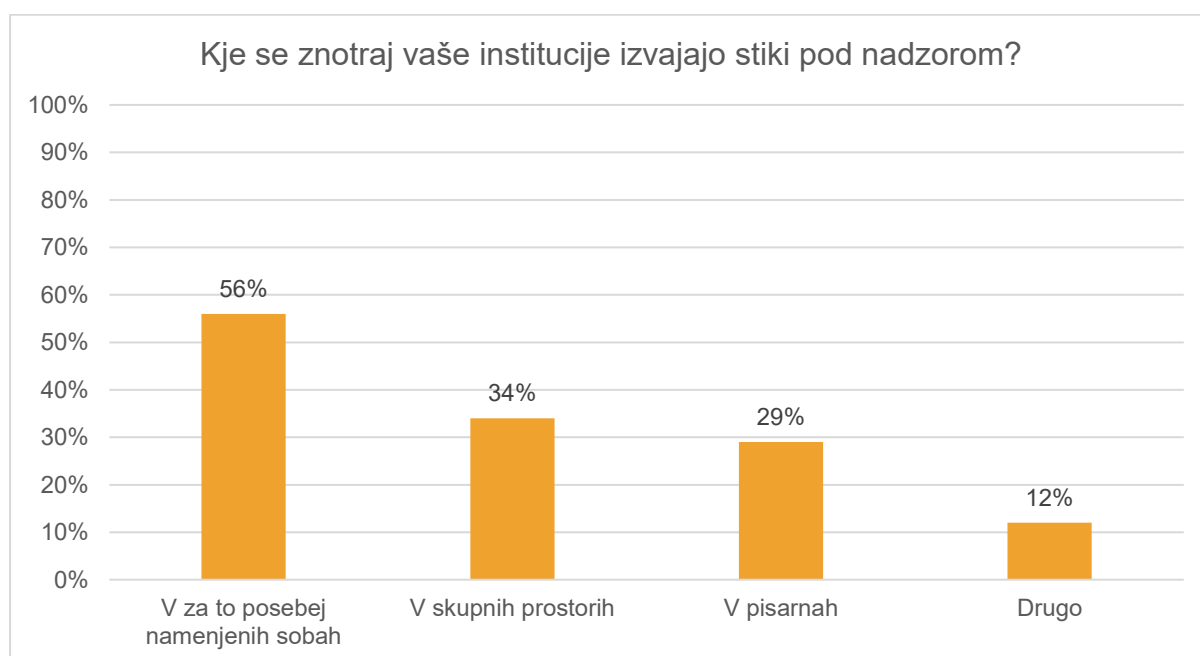
Glede na izkušnje **intervjuvank** se v praksi pokaže, da je izvajanje stikov pod nadzorom bolj kakovostno, če jih v določenih primerih izvajata dva strokovna delavca (iz varnostnih razlogov kot tudi z namenom zagotavljanja objektivnosti, podrobnejšega opazovanja oz. beleženja). Prav tako je pozitivno, če stik izvajajo osebe, ki jih otrok že pozna in se mu predstavi postopek ter pokaže prostor. Vendar se zaradi časovne in kadrovske stiske v praksi pojavijo težave glede celotne izvedbe predvidenega postopka (torej od začetne priprave, izvedbe stikov do končne evalvacije z vsemi udeleženiimi). Čeprav je ključno, da se vse vključene osebe ustrezno pripravi na stike, je

¹³ 96 % zaposlenih na CSD, vključenih v anketo, spremlja oz. je že spremljalo izvajanje stikov pod nadzorom.

včasih od izdaje sklepa sodišča o določitvi stikov pod nadzorom do prvega stika premalo časa, da bi strokovni delavec izvedel vse potrebno (npr. ne opravijo vedno priprav z otrokom). Poleg tega pa evalvacija po stiku ni obvezna, temveč priporočljiva - predvsem za povzročitelje nasilja, ki pogosto niso pripravljeni sodelovati.

Intervjuvanke poudarjajo, da so problematični tudi prostori, kjer se izvajajo stiki pod nadzorom, saj mnogi niso primerni glede na velikost ali opremljenost in ne zagotavljajo nujno varnosti. Zaposleni na CSD, **vključeni v anketo**, kot posebej problematičen izpostavijo vidik varnosti, saj namreč skoraj polovica (47 %) meni¹⁴, da pri izvajanju stikov pod nadzorom ni v zadostni meri zagotovljena varnost vseh prisotnih. Prav tako pa se v izvedeni anketi podrobneje pokažejo težave s prostori za izvajanje stikov pod nadzorom.

SLIKA 2: KJE SE ZNOTRAJ VAŠE INSTITUCIJE IZVAJAJO STIKI POD NADZOROM?; V ODSOTOKIH (%)

Na CSD-jih, kjer so zaposleni **anketiranci**, najpogosteje izvajajo stike pod nadzorom v za to posebej namenjenih sobah, sledijo skupni prostori in pisarne. Poleg tega so omenjali še sejno sobo, zunanjščino (v parku, na igriščih, na domovih uporabnikov), krizni center za mlade ter druge enote CSD. Kar 61 % meni, da prostori, v katerih izvajajo stike pod nadzorom, za to niso primerni.

Anketiranci, ki menijo, da so njihovi prostori za izvajanje stikov pod nadzorom primerni, izpostavljajo, da imajo zagotovljen poseben prostor ali sobo, ki je namenjena izključno stikom. Ti prostori so opremljeni na otrokom prijazen način in ustvarjajo »domače« in »prijazno« vzdušje. Ključno je, da so primerno opremljeni tako za mlajše otroke kot tudi najstnike (z različnimi igrami,

¹⁴ Sešteti odgovori »sploh se ne strinjam« in »ne strinjam se«.

igračami, knjigami, pobarvankami oz. priborom za ustvarjanje, mizo, kavčem, mehko talno podlogo, kotičkom za previjanje idr.). Opisujejo jih kot dovolj velike, prostorne (in svetle) ter primerno urejene za igro kot tudi opazovanje interakcije med otroki in starši.

Nasprotno pa **anketiranci**, ki menijo, da njihovi prostori niso primerni, najpogosteje navajajo, da stike pod nadzorom izvajajo v pisarnah, sejnih sobah oz. skupnih prostorih. Ti prostori na sploh niso primerni, prijetni ali domači za otroke. Poleg tega niso primerno opremljeni za izvajanje stikov, saj navadno primanjkuje igrač, družabnih iger ali drugih pripomočkov (ki jih nato kdaj s seboj prinesejo starši), kot tudi niso prilagojeni različnim starostnim skupinam otrok. Ne zagotavljajo mirnega okolja, saj stik pogosto zmotijo druge osebe (npr. stranke vstopajo, kljub opozorilom na vratih). Prav tako ti prostori niso ustrezno ločeni od drugih dejavnosti CSD (navadno se nahajajo na istih hodnikih ali ob ostalih pisarnah). Poleg tega ne zagotavljajo ustrezne varnosti strokovnih delavcev in delavk, ki morajo biti pri izvajanju »zelo domiselni« (predvsem, ko so v veljavi ukrepi prepovedi približevanja). Glede na sodne odločbe in prostorske omejitve pa se včasih zgodi, da tudi na tistih CSD, kjer imajo posebne sobe, stike pod nadzorom izvajajo v pisarnah oz. sejnih sobah.

Anketirani poudarjajo, da bi torej nujno potrebovali namenski prostor oz. sobo za izvajanje stikov pod nadzorom, ki je prijazen otrokom različne starosti, sproščen in prostoren ter omogoča gibanje in otroku ter staršu zagotavlja možnost za različne aktivnosti med stiki. To bi zagotavljalo bolj kvalitetne pogoje za izvajanje stikov pod nadzorom. Tako prostor kot tudi oprema pa bi morala biti zagotovljena iz javnih sredstev (opremljanje je namreč navadno prepuščeno strokovnim delavcem oz. delavkam).

Velika težava je lahko, po izkušnjah **sogovornic**, tudi geografska oddaljenost in časovna organizacija. Žrtev mora velikokrat otroka voziti na stik v oddaljene kraje, v delovnem času CSD, kar se prekriva z otrokovimi (in njenimi) obveznostmi (npr. služba, šola, vrtec, prostočasne dejavnosti, počitnice).

V splošnem pa so dolžnosti žrtev in povzročiteljev nasilja tudi pri izvajanju stikov pod nadzorom nesorazmerne, menijo **intervjuvanke**. Žrtev je namreč odgovorna in dolžna otroka pripeljati ter ga ustrezno pripraviti na stik (kar se pričakuje tudi v času prepovedi približevanja). V praksi se pokaže, da se povzročitelj lahko odloči, da ne bo prihajal na stike, vendar je mama ob tem še vedno dolžna otroka pripeljati na stike skladno z dogovorom, sicer krši dogovor. Nekatere mame zato pričnejo z delom za skrajšan delovni čas; bolne vozijo otroke na stike; tudi če si ti stikov ne želijo ipd. Pogosto se bojijo posledic, zato uresničujejo zahteve institucij (deležne so izjav, da morajo sodelovati, da ne bodo delovale manipulativne; pa tudi groženj z odvzemom otroka). Ob spopadanju s čustvenimi in finančnimi težavami, ki so posledica nasilja, opisano prispeva k dodatni stiki. Zaradi obravnave in ujetosti v sistem pogosto postanejo do slednjega nezaupljive in so označene kot ne sodelujoče,

saj institucije zapletov ne naslavljajo kot varnostnih situacij, temveč kot komunikacijske zaplete. Za povzročitelje nasilja pa namreč ni določil ali obvez. Lahko se jim predlaga, da se vključijo v razne programe, vendar to ni obvezno. Sicer gre pri njih velikokrat za vedenjske težave, ki bi zahtevale dolgotrajno individualno obravnavo z namenom spremembe določenih (neprimernih) vzorcev. Za zagotavljanje nadaljnjih varnejših stikov brez nadzora bi moral torej povzročitelj v času izvajanja stikov pod nadzorom, nujno aktivno delati na spremembi svojega ogrožajočega vedenja.

Intervjuvanke pa opozarjajo, da zaradi neenakega razmerja moči, stiki po dogovoru niso možni in je ključno, da se vnaprej dogovori ter določi, kako in kdaj bodo stiki potekali, kaj sledi v primeru npr. bolezni, dopusta ali drugih življenjskih situacij. Tekom izvajanja stikov pod nadzorom sistem omogoča, da se stiki prilagajajo, vendar to glede na izkušnje NVO v praksi ne deluje vedno (npr. če povzročitelj vztraja, da se v času počitnic otroka stiki izvedejo kot je bilo predvideno, mu navadno ugodijo).

Po mnenju **intervjuvank** iz CSD so stiki pod nadzorom tudi pozitivna praksa, ki lahko prispeva k zagotavljanju večje varnosti otrok, vendar so za to potrebne številne spremembe trenutne ureditve. Obstajajo torej razlike med enotami CSD, kot tudi posameznimi primeri nasilja v družini, zato bi bilo smiselno opraviti pregled stanja in na podlagi slednjega oblikovati zaključke o spremembah, ki so nujne za vzpostavljanje stikov pod nadzorom kot prakse, ki učinkovito naslavlja nasilje v družini in položaj otrok.

Sicer lahko izpostavimo, da kar 78 % **anketiranih** zaposlenih na CSD zaznava določene pomanjkljivosti pri trenutni ureditvi stikov pod nadzorom. Pri tem posebej izpostavljajo sledeče problematike:

1. Pomanjkljivost zakonodaje: **Anketiranci** poudarjajo, da v zakonodaji cilji izvajanja stikov pod nadzorom niso jasno opredeljeni. Poleg tega zakonodaja trenutno pomanjkljivo naslavlja stike, saj namreč o tem »Govori samo en člen v zakonu, vprašanj pa je zares ogromno.« Poleg tega se kot težavna pokaže zakonska omejitev izvajanja na 9 mesecev – pri čemer nekateri anketiranci menijo, da je slednja predolga, drugi prekratka (in bi bilo potrebno omogočiti izjeme za podaljšanje). Glede tega prav tako »ni pa jasno opredeljeno ali se rok šteje od izdaje sklepa sodišča ali od prvega izvedenega stika. Pri tem imajo sodniki različno prakso.« Nenazadnje pa se v praksi dogaja tudi naslednje: »Težava je, ko sodišče po izteku stikov pod nadzorom (9 mesecev) določi nadaljevanje teh stikov ob prisotnosti strokovnega delavca in v prostorih CSD, pri čemer se vloga strokovnega delavca/CSD dejansko ne razlikuje od izvajanja stikov pod nadzorom (edino, da ni potrebno posredovati mesečnih poročil sodišču).«

2. Težave pri sodelovanju s sodišči: Čeprav nekateri **anketiranci** opisujejo tudi dobro sodelovanje s sodišči, se pri tem pokažejo številne težave. Kakor navajajo, so sodni postopki zelo dolgotrajni, prav tako pa je odločanje sodišča o prekinitvi stikov počasno, ko na CSD ocenijo, da stiki niso v otrokovo korist. *»Slaba odzivnost sodišča (LJ) pri predlogu za spremembo ukrepa (odprava ukrepa traja predolgo, ko ni več razlogov za izvajanje SPN in se vsaj eden od staršev z odpravo ukrepa ne strinja, je potrebno čakati odločitev sodišča, v tem času se krši pravica otroka do družinskega življenja)«*. Sodna odločanja o stikih pod nadzorom pogosto potekajo brez posvetovanja ali vključevanja strokovnih delavcev oz. delavk CSD-ja (npr. se ne posvetujejo s CSD glede terminov za izvajanje stikov pod nadzorom; premalo upoštevajo njihova mnenja in priporočila). Izražena je torej potreba po večjem vključevanju strokovnjakov, sodelovanju med sodišči in CSD-ji ter boljši, sprotni komunikaciji. Prav tako pa anketiranci poročajo o primerih časovne stiske od izdaje sodne odločbe do prvega stika pod nadzorom, zato težko izpeljejo priprave. *»Včasih se zgodi, da moramo v zelo kratkem roku izvesti prvi stik pod nadzorom, kljub temu, da je potrebno vse vpletene predhodno seznaniti s potekom in smernicami izvajanja stikov pod nadzorom, zagotoviti se mora prostor ipd.«*
3. Prostorska in časovna omejenost CSD: Kakor je bilo že navedeno, številni CSD-ji nimajo primernih prostorov za izvajanje stikov pod nadzorom, zato je potrebno zagotoviti ustrezne prostore za izvajanje kvalitetnih stikov pod nadzorom. *»... sicer večina CSD nikakor nima primernih prostorov, kar otroke spravlja v stisko. MDDSZ naj takoj!, tako kot nalaga DZ, pripravi primerne standarde in normative za prostore za izvajanje stikov pod nadzorom in tudi primerno finančno okrepi CSD-je.«* Predlagajo tudi vzpostavljanje *»igralne zunanje površine blizu CSD, za primer, da bi se stik lahko izvedel na prostem.«* Poleg prostorskih težav pa je izvajanje stikov omenjeno na delovni/poslovni čas CSD-ja, kar ne ustreza potrebam otrok in staršev. Delovni čas v popoldanskih urah je le enkrat tedensko, ob koncu tedna pa CSD ne obratuje, a je v tem času izražena velika potreba. Potrebno je torej: *»Sistemske urediti možnost, da strokovni delavci, ki izvajajo SPN, po potrebi lahko delajo popoldan (omogočiti dodatek za dvoizmensko delo, če je to potrebno zaradi izvajanja SPN). SPN so trenutno časovno neprilagojeni (otroci - šola, starši - delo).«*
4. Preobremenjenost strokovnih delavk oz. delavcev: Zaradi pomanjkanja kadra so strokovni delavci in delavke na nekaterih CSD-jih preobremenjeni, kar (lahko) vpliva na kakovost izvajanja stikov pod nadzorom. Zaznavajo, da se povečuje število primerov, ki pa zahteva tudi zagotavljanje več kadra. Porast primerov in obravnav predstavlja težavo predvsem na manjših enotah. Ob tem pa navajajo tudi težave iz vidika varnosti. *»Starši težko sprejemajo sodno odločitev o stikih pod nadzorom in so do strokovnih delavcev pogosto napadalni in*

odklonilni, obstaja pa tudi tveganje, da bodo otroka s stikov odpeljali, pri čemer je večje tveganje, če se stik izvaja med staršem in več otroci. Pri takšnih situacijah bi se strokovni delavci počutili bolj varno, če bi bila zagotovljena prisotnost varnostnika v prostorih CSD.»

5. Potreba po jasnih smernicah in usposabljanju: Med **anketiranci** je izražena potreba po večji količini namenskega usposabljanja strokovnih delavcev oz. delavk na področju izvajanja stikov pod nadzorom. Poleg tega se pokaže tudi potreba po natančnejših smernicah za strokovne delavce oz. delavke (npr. kaj naj se na stiku spremlja; kdaj predlagati odpravo ukrepa stikov pod nadzorom) in jasnejših opredelitvah v sodnih odločbah, ki bi morale vključevati: *»kaj sodnik pričakuje od strokovnih delavcev, kako pogosto pisati poročila za sodišča, če se izbere druga enota drugega CSD, ali izvaja stike nosilec zadeve ali strokovni delavec v sodbi določene enote CSD.«* Kakor je navedeno v odgovorih je pomembno *»Opremiti CSD-je z znanjem o tem, od kdaj se naj izvajajo SPN - kaj storiti, ko ocenimo, da otrok ni več ogrožen, kako pripraviti starša na drugačno ureditev, kdaj podati predlog na sodišče glede odprave ukrepa (157. člen DZ!)«*. Po drugi strani pa je pomembno, da niso *»vse stvari popolnoma regulirane in vsak korak, praviloma socialnega delavca, predpisan. ... Poleg tega so vprašljiva izobraževanja, ki so skoraj v celoti skomercializirana. Delo z ljudmi je skupek znanj in izkušenj in ne moremo ločiti "znanje za izvajanje stikov".«*
6. Potreba po drugih lokacijah za izvajanje stikov pod nadzorom: *»V RS bi bilo potrebno za to strokovno opravilo določiti drugo institucijo in ne CSD.«* Kot izpostavljajo **anketirani** zaposleni na CSD bi bilo torej smiselno oz. potrebno razmisliti o alternativnih lokacijah, vendar izvajanje stikov pod nadzorom v drugih ustanovah (razen zavoda v katerem je otrok nameščen) trenutno ni zakonsko opredeljena. *»Sistemske ureditve možnosti za izvajanje; npr. NVO-ji bi lahko začeli izvajati SPN, glede na kadrovsko podhranjenost CSD.«* Izpostavljajo tudi izvajanje stikov v vrtcih ali šolah. Poleg tega pa predlagajo še: *»Za izvajanje stikov pod nadzorom bi bilo dobro, da bi le to bilo neko stanovanje, kjer bi starš in otrok dejansko imela možnost "bolj domače" izkušnje in vsakodnevnih opravil npr. priprava hrane, pospravljanje, ...«*
7. Težave pri izvajanju stikov pod nadzorom: **Anketiranci** kot problematično izpostavljajo, da stike pod nadzorom izvaja kljub prepovedi približevanja storilca do otroka. Kakor navajajo: *»določijo se stiki, čeprav so izrečeni ukrepi po ZPND za zaščito žrtev in, ko otroci zavračajo stik s staršem. Določitev stikov v času pripora in neprivedbe pripornikov s strani pravosodnih policistov na stik na CSD ter vztrajanje, da se izvajajo v prostorih pripora, ...«* Zaznavajo pa tudi pomanjkanje znanja in razumevanja glede odpora do izvedbe stikov s strani otrok (npr. med sodniki, na CSD, starši). V splošnem pa *»Gre za umetno situacijo,*

kjer starši zmorejo "kontrolno" morebitnih neprimernih vedenj v odnosu do otroka, saj gre za kratek čas, majhen prostor, kjer so tudi zunanji dražljaji in frustracije manjše. Za dejanski vpogled v družinsko situacijo bi bilo bistvenega pomena, da bi stiki potekali v čim bolj "domačem okolju" (ampak ne dejansko v domačem okolju, saj je to okolje, kjer se otrok v preteklosti ni čutil varnega) npr. stanovanje.«

7.2.3 Možnosti za izboljšanje določanja in izvajanja stikov pod nadzorom in zaznane dobre prakse

Po mnenju **anketiranih** je za izboljšanje področja stikov pod nadzorom ključno dosledno upoštevanje predvsem potreb in koristi otrok, tako pri določanju kot tudi izvajanju stikov. Pomembno je slediti specifikam vsakega primera, saj: *»Pri nekaterih starših je v redu sprehod z otrokom in staršem skozi park, igra z otrokom na zunanjem igrišču, pri drugih spremljanje srečanj na domovih uporabnikov, pri nekaterih je zaradi varnosti potrebno zagotoviti prisotnost več strokovnih delavcev na CSD ipd.«* Sicer pa anketiranci izpostavljajo naslednja področja:

1. Spremembe na zakonodajni ravni: Predlagajo spremembe v obstoječi zakonodaji, ki bo bolj jasno opredelile cilje izvajanja, ki naj bodo bolje opredeljeni tudi v sodnih odredbah. Predlagajo spremembe zakonodaje, ki ureja izvajanje stikov pod nadzorom, ki bi omogočale izvajanje stikov tudi v nevladnih organizacijah, ki delujejo na področju nasilja (z zagotovljenimi primernimi kadrovskimi in prostorskimi kapacitetami). Kot pozitivno navajajo tudi, da bi bile tekom postopkov izvajanja stikov pod nadzorom prisotne druge odrasle osebe izven CSD, ki jim otrok zaupa (ne starš). Izpostavljena je tudi ideja o vzpostavitvi *»Posebne službe za ta namen, ki bi časovno, prostorsko imela možnosti, se lahko prilagodila družinam.«* Poleg tega pa pregledajo še *»Možnost prekinitve stikov, če niso primerni, kljub sodnemu sklepu. Predvsem pa upoštevati namen stikov pri določanju in določati stike z vidika pravice in potreb otroka, ne starša.«*
2. Sodelovanje med sodišči in CSD: Za izboljšanje določanja in izvajanja stikov pod nadzorom je ključna tudi okrepitev sodelovanja med sodišči in CSD (ter drugimi relevantnimi strokovnjaki). Pomembno je bolj tesno in aktivno sodelovanje ter pretočna izmenjava informacij o primerih. Sodišče bi se moralo pred izdajo sklepa posvetovati in uskladiti s pristojnim CSD glede možnosti izvajanja stikov in določitve terminov. Predlagajo, da bi npr. sodišče določilo pogostost stikov, čas in kraj pa bi usklajeval CSD, upoštevajoč potrebe otrok in staršev. To bi zagotovilo tudi čas za pripravo staršev in otrok na izvajanje stikov, saj so sedaj stiki v sodnih odločbah pogosto *»določeni "iz danes na jutri".«* Sodišča pa morajo zagotoviti hitrejše izdajanje sodnih sklepov glede sprememb ali predlagane odprave ukrepa izvajanja stikov pod nadzorom. Za nadaljnje izboljšave je ključno tudi redno poročanje sodišču o poteku ter evalvacija izvedenih stikov, pri čemer

»CSD sodišču posredujemo mesečna poročila o poteku stikov pod nadzorom, ki vsebujejo tudi predloge, ki pa jih sodišča pogosto ne upoštevajo.«

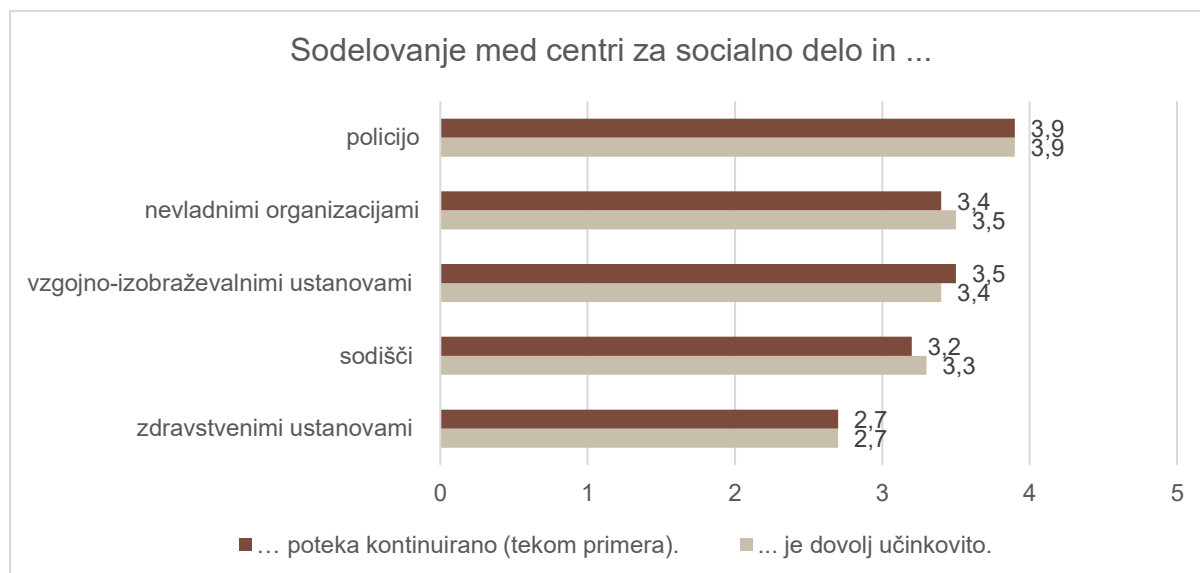
3. Spremembe pogojev na CSD: Za zagotavljanje ustrežnejših pogojev na CSD je treba izboljšati prostorske in kadrovske pogoje ter prilagoditi čas za izvajanje stikov pod nadzorom. Kakor je bilo že omenjeno je ključno zagotoviti primerne prostore in opremo za izvajanje stikov pod nadzorom, ki so otrokom prijazni in zanje varni. Treba je zagotoviti tudi večje kadrovske kapacitete CSD, in sicer strokovnih delavcev oz. delavk, ki lahko izvajajo stike pod nadzorom, ki bi jih »... morali spremljati strokovni delavci, ki imajo dovolj izkušenj ter znanja, nikakor to ne morejo izvajati na novo zaposleni strokovni delavci CSD.« Pa tudi zagotoviti vključenost drugih strokovnjakov, npr. psihologov. Nenazadnje je potrebna tudi večja prilagodljivost glede časa izvajanja stikov, upoštevajoč potrebe družin (npr. bolj fleksibilen urnik, možnost izvajanja izven poslovnega časa CSD). Trenutno namreč, »... zaradi vseh delovnih obveznosti ni mogoče zagotavljati stikov v večjem obsegu, čeprav bi mogoče to bilo v korist otroka. Izvajanje in spremljanje bi lahko morebiti prevzela "enota za stike", ki bi se teh stikov udeleževala in jih kasneje tudi zapisala. Čas, ki ga porabiš ni samo v času, ko stik poteka, temveč tudi zapis stika, zapis poročila, priprava otroka na stik, priprava starša na stik, evalvacijski razgovori s staršema. Veliko časovno obremenitev predstavlja tudi v kolikor stik poteka na drugi lokaciji npr. zaradi bivanja otroka v drugem kraju in podobno.« Omenjen pa je tudi predlog snemanja stikov pod nadzorom (kar bi prispevalo k možnosti krajših poročil, vendar bi to lahko bodisi pozitivno bodisi negativno vplivalo na občutek varnosti in sproščenosti otroka/starša).
4. Zagotavljanje strokovne usposobljenosti: **Anketirani** poudarjajo, da izvajanje stikov pod nadzorom zahteva strokovno podporo in usposobljen kader, ki ima znanje o nasilju v družini, razvojnih potrebah otrok ter empatijo. Želijo si več jasnih smernic za strokovne delavce oz. delavke pri izvajanju stikov pod nadzorom. Ob tem pa je ključno omogočiti pridobivanje dodatnih strokovnih znanj in usposabljanj za slednje. Kot predlagajo: »Z organiziranjem zares kvalitetnih splošnih izobraževanj, morda tujih predavateljev, ki bi prinesli kaj novega v dokaj monotono slovensko izobraževalno sceno. Z vabilom profesorice socialnega dela, ki bi izobraževanja vodile, saj socialno delo na centrih za socialno delo izginja in ga nadomeščajo pravniški pristopi, psihologiziranje in celo teologija.«
5. Omejevanje stikov pod nadzorom: Zlorablajočem staršu bi bilo treba naložiti odgovornosti in uvesti prepoved stikov in sicer, »ko je stik z nasilnim staršem za otroka (lahko le čustveno) obremenjujoč, dokler nasilni starš ne zaključi ustrezne obravnave (programi v okviru DNK, psihoterapevtska obravnava...) ter pride do uvida v posledice svojega neprimernega vedenja na otroka in spremeni svojega vedenja.«

Anketirani zaposleni na CSD sicer prepoznavajo tudi določene primere dobre prakse (bodisi v Sloveniji ali tujini), pri čemer navajajo naslednja področja:

1. Dejansko izvajanje stikov pod nadzorom: Kakor omenjeno zaposleni na CSD, kot primer dobre prakse zaznavajo primerno urejene sobe, posebej namenjene izvajanju stikov pod nadzorom, ki v nekaterih CSD v Sloveniji zagotavljajo bolj varno in sproščeno okolje za otroke (pa tudi starše in strokovne delavce). Slednje opisujejo kot nujno potrebno. Kot pozitivno prakso zaposleni navajajo predhodne priprave pred izvedbo stikov pod nadzorom (namenjene staršem in otrokom, da npr. spoznajo osebje, prostore), pa tudi vmesno evalviranje stikov in pogovore o poteku stika, opažanjih in predlogih CSD za prihodnjič s staršem, ki stik izvaja ter otrokom (kar pa ni vedno izvedeno). Tekom samega izvajanja stikov pod nadzorom pa se kot pozitivna pokaže prisotnost dveh strokovnih delavk oz. delavcev (po potrebi se lahko npr. en bolj osredotoči na starša, drugi na otroka), bodisi, da je prisotna vedno ista strokovna oseba (kar ni vedno enostavno zagotoviti). Poleg tega kot koristno navajajo tudi, da »v določenih primerih, lahko strokovna delavka pomaga pri vzpostavitvi kontakta, da se občasno vključi v igro z namenom, da nudi pomoč pri zblizevanju med otrokom in staršem itd.« Spet drugi pa navajajo, da je pozitivno, ko se strokovni delavec vključuje le v primeru intervencije.
2. Medinstitucionalno sodelovanje: Za uspešno izvajanje stikov pod nadzorom je torej ključno medinstitucionalno sodelovanje med sodišči in CSD. Zaposleni ob tem navajajo primere dobre prakse sodelovanja, ko sodišče hitro sprejema odločitve in se stiki pod nadzorom izvedejo razmeroma hitro. Sicer navajajo tudi primere:
 - *»..., ko sodišče sledi oceni CSD glede potrebe otroka po stikih v luči odnosa med staršema po razpadu družinske skupnosti, sledi tudi predlaganemu načinu izvajanja ter kraj in uro prepusti odločitvi CSD (glede na časovne, kadrovske in prostorske zmožnosti, prilagojeno otrokom)«;*
 - *»..., da sodišče predhodno pokliče CSD in se dogovori, kdaj bi se izvajali stiki in, da sodišče stike tudi predčasno zaključi, če se ugotovi, da le ti niso več potrebni.«;*
 - *»... na okrožnem sodišču vedno spremljajo poročila o izvedbi stika in upoštevajo mnenje CSD.«*
3. Centri za izvajanje stikov v tujini: Zaposleni na CSD kot primer pozitivne prakse prepoznavajo specializirane institucije iz tujine, in sicer *»V Angliji delujejo t.i. centri za stike, ki ponujajo varno okolje, kjer otroci lahko preživljajo čas z enim ali obema staršema, ali drugim članom družine. Če obstaja skrb glede stika starša z otrokom, centri za stike organizirajo stike pod nadzorom strokovnega in usposobljenega osebja.«*

7.3 Medinstitucionalno sodelovanje za zagotavljanje zaščite otrok v razveznih postopkih, kjer je prisotno nasilje v družini

SLIKA 3: POVPREČNE VREDNOSTI STRINJANJA S TRDITVAMI O USPOSOBLJENOSTI ZA SPREMLJANJE IZVAJANJE STIKOV POD NADZOROM IN IZVAJANJE S TEM POVEZANIH NALOG

Zaposleni na CSD, ki so bili vključeni v **anketo**, najbolj ocenjujejo sodelovanje med CSD in policijo, sledijo NVO in vzgojno-izobraževalne ustanove, sodišča. Najslabše je ocenjeno sodelovanje z zdravstvenimi ustanovami. To sodelovanje je najbolj problematično, pri čemer 44 % anketiranih meni¹⁵, da ni dovolj učinkovito in med primerom ne poteka kontinuirano. V splošnem pa sodelovanje med vsemi ključnimi deležniki pri zagotavljanju zaščite otrok, ko je prisotno nasilje v družini, ocenjujejo¹⁶ kot razmeroma dovolj učinkovito (45 %) in kontinuirano (42 %).

Po drugi strani **intervjuvanke** poročajo o regijskih razlikah medinstitucionalnega sodelovanja v razveznih postopkih, ko je prisotno nasilje oz. obravnava nasilja v družini na sploh. V določenih delih Slovenije (kot je Pomurje, Dolenjska) je slednje učinkovito predvsem med CSD in sodišči (npr. imajo redne posvete, sodišča so odzivna). Poročajo pa o razlikah v odzivnosti sodišč med različnimi kraji, kar bi bilo treba nasloviti (sodelovanja je manj v ljubljanski regiji). Kakor izpostavljajo, je komunikacija in sodelovanje med institucijami pogosto pomanjkljiva, tako med različnimi kot tudi znotraj istih institucij. Poleg tega so postopki preveč odvisni od posameznih uradnih oseb (kot so sodniki_ce), sodelovanje oz. vključevanje drugih deležnikov pa od samoiniciativnosti strokovnih delavcev. Potrebna bi bila tudi okrepitev sodelovanja z izobraževalnimi in zdravstvenimi institucijami. Kot pozitiven primer se pokaže vzpostavljanje delovnih skupin, ki jih sestavljajo šolske svetovalne delavke in strokovne delavke CSD s področja

¹⁵ Sešteti odgovori »sploh se ne strinjam« in »ne strinjam se«.

¹⁶ Sešteti odgovori »popolnoma se strinjam« in »strinjam se«.

družine in nasilja. Sestajajo se nekajkrat letno in skupaj pregledajo primere, namenjene pa so tudi neprestanem ozaveščanju o pomembnosti in postopkih obveščanja oz. podajanja prijav na CSD ob znakih nasilja v družini. Slednje bi bilo za pravočasno obveščanje in odzivanje ob nasilju v družini ključno vzpostaviti tudi na ravni zdravstvenih institucij. Ponekod v Sloveniji je vzpostavljeno tudi (redno) sodelovanje in sestajanje med CSD ter NVO. V kolikor je v primere vpeta tudi NVO, je raven podpore za žrtev neprimerno boljša, saj dobi večjo podporo in razumevanje. Ob posameznih primerih nasilja v družini so oblikovani multidisciplinarni timi različnih strokovnjakov¹⁷, ki se načeloma kažejo kot pozitivni, učinkoviti in velika prednost.

Za boljše zagotavljanje zaščite koristi in varnosti otrok v postopkih razvez, ko je prisotno nasilje v družini **intervjuvanke** kot ključno izpostavljajo: dodatna usposabljanja vseh deležnikov o dinamikah nasilja v družini in delu z otroki; spodbujanje vključevanja Zagovornika otroka; kadrovske okrepitve CSD (socialnih delavcev, psihologov in pravnikov); posebno usposabljanje socialnih delavcev na področju družine/nasilja in za izvajanje stikov pod nadzorom; izvajanje razgovorov z otroki in stikov pod nadzorom v dvojicah in zagotavljanje varnih ter otrokom prijaznih prostorov za izvajanje stikov pod nadzorom na vseh CSD. Kot posebej dobrodošlo omenijo vzpostavitev institucije pooblaščenice za izvajanje stikov pod nadzorom s specializiranim strokovnim kadrom in jasnimi protokoli, s poudarkom na zaščiti otrok.

Zaposleni na CSD, **vključeni v anketo**, pa glede možnosti izboljšave medinstitucionalnega sodelovanja izpostavljajo naslednja področja:

1. Hitrejše odzivanje sodišč: Ta imajo ključno vlogo pri zagotavljanju pravic otrok v primerih razvez, ko je prisotno nasilje. Hitrejše odzivanje na podane predloge s strani CSD bi omogočilo takojšnjo zaščito otrok in preprečilo morebitne dodatne škodo, ki jo lahko utrpijo zaradi zamud pri obravnavi in dolgotrajnosti slednje.
2. Sodelovanje NVO pri izvajanju javnih pooblastil za zaščito otrok: To bi lahko razbremenilo CSD in omogočilo boljše izvajanje nalog na terenu. Pogostejša in intenzivnejša vključitev NVO s strokovnjaki in izkušnjami na področju zaščite otrok, bi torej pripomogla k celovitejši in učinkovitejši obravnavi primerov nasilja v družini.
3. Redno in pogosteje izvajanje MDT (multidisciplinarnih timov): Ti so ključni za uspešno obravnavo primerov nasilja v družini, saj omogočajo sodelovanje in usklajevanje med institucijami. Redno izvajanje sestankov bi omogočilo boljšo komunikacijo, izmenjavo informacij, usklajevanje pri obravnavi primerov in skupno načrtovanje ukrepov za zaščito otrok ter (hitrejše in učinkoviteje) ukrepanje v njihovo korist.

¹⁷ Slednje je naloga CSD, ki jo nalagajo predpisi (in sicer ZPND, Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini).

4. Skupna usposabljanja in izobraževanja deležnikov: Izvajanje rednih in skupnih usposabljanj vseh vključenih strokovnjakov bi povečalo znanje in razumevanje o dinamiki nasilja v družini, prepoznavanju znakov ter pravilnem ukrepanju. Usposobljeni in ozaveščeni strokovnjaki bi lahko bolje obravnavali primere nasilja v družini ter ustrezneje ukrepali za zaščito otrok.
5. Krepitev medsebojnega zaupanja in spoštovanja vlog: Krepitev zaupanja med vključenimi institucijami in spoštovanja vlog ter pooblastil vsake izmed njih je ključno za učinkovito sodelovanje. Jasno določene vloge in odgovornosti bi preprečile prekrivanje nalog in omogočile boljše iskanje skupnih rešitev za zaščito otrok.

Na splošno je glede zaščite otrok v primerih nasilja v družini vsem odgovorom zaposlenih na CSD v **anketi** skupen poudarek na potrebi po izboljšanju sistema zaščite otrok ob nasilju v družini, ki mora vključevati boljše sodelovanje in usklajevanje med institucijami, zagotavljanju več resursov ter večji stopnji izobraženosti vseh vpletenih deležnikov. Sicer pa lahko odgovore združimo v naslednje tematske sklope:

1. Sodelovanje med ključnimi deležniki: Zaradi kompleksnosti področja dela je ključno timsko delo in vključevanje različnih profilov strokovnjakov. Nekateri anketirani predlagajo, da bi del izvajanja javnih pooblastil na področju varstva koristi in zaščite otrok prevzele NVO, s pomislekom, da bi to privedlo do prekomernega vpliva slednjih na politiko in prakso na tem področju. Poleg tega poudarjajo, da vzgojno-izobraževalne in zdravstvene ustanove še vedno ne poročajo o nasilju¹⁸.
2. Dolgotrajnost postopkov in obravnave: Kritika je usmerjena na hitrost postopkov in obravnave. Sodni postopki ob primerih nasilja v družini bi morali teči hitreje; sodišča pa bi morala hitreje odločati o koristi in zaščiti otrok. Vsem žrtvam bi morala biti omogočeno hitra in dostopna obravnava v obliki psihološke/psihiatrične pomoči.
3. Potreba po okrepitvi kadra in virov: Izpostavljena je potreba po večjem številu strokovnjakov na CSD za obravnavo primerov nasilja v družini in nudenje svetovalnega dela (tako strokovnih delavcev kot drugih profilov, npr. psihologov) ter večjih finančnih in časovnih virih za podporo in zaščito otrok.
4. Izobraževanje in usposabljanje strokovnjakov: Poudarjena je potreba po izobraževanju in usposabljanju strokovnjakov vseh vključenih institucij za prepoznavanje in obravnavo

¹⁸ »Na žalost so še vedno primeri, ko informacij s strani VIZ ne dobimo, kasneje pa otrok v razgovoru pove, da je o teh stvareh že govoril.«

nasilja v družini, saj nasilje, in s tem povezana dinamika ter odnosi, niso vedno prepoznani. Zaznavajo tudi (visoko) toleranco do nasilja, ki je prisotna tudi na CSD.

5. Kompleksnost primerov nasilja v družini: Poudarja se kompleksnost in posebnosti primerov nasilja v družini, ki zahtevajo celovit pristop in usklajeno sodelovanje več institucij ter strokovnjakov. *»Zgodí se, da deležniki različno vidimo koristi otrok in njihovo zaščito v primerih nasilja.«* Pri obravnavi posameznega primera je ključno upoštevati specifične potrebe in koristi otroka. Npr. mobilna služba pomoči družinam na domu ni vedno primerna rešitev, saj so nekateri otroci tako hudo ogroženi, da je potreben umik.

6. Podpora in zaščita otrok: Kljub prizadevanjem in strokovnemu delu na CSD se pogosto opaža pomanjkanje podpore in zaščite otrok, ki so žrtve nasilja v družini – *»Otroci so včasih nevidne žrtve.«* Nujno je treba okrepiti kapacitete za pogovore z otroki; izboljšati sistemsko podporo ter poskrbeti za hitrejše in učinkovitejše ukrepanje v korist otrok, npr. zagotoviti odvetnika otroka. *»Težave so z zaščito otrok, v primerih ko je nasilje v družini in ko starša ne znata ravnati v korist otrok in bi bilo morda otroka potrebno za krajši čas vzeti iz družine in ga namestiti drugam (KC, rejništvo?), v tem času, pa bi morala starša biti vključena v program za spreminjanje odnosov - tega nimamo. Zgolj z UPP in prostovoljno vključitev v svetovanje uporabnikov na CSD ne pride do dolgoročnih rešitev in sprememb pri starših, da bi znali in zmogli ravnati drugače.«*

8. Poročilo skupine GREVIO in ugotovitve za Slovenijo

Skupina strokovnjakov in strokovnjakinj GREVIO za ukrepe proti nasilju nad ženskami in družinskem nasilju, v svojem poročilu izpostavlja prednosti in slabosti držav pogodbenic Istanbulske konvencije pri izvajanju členov povezanih z družinskim nasiljem, pri čemer posebej izpostavlja področje vzgoje in varstva, stikov ter nasilja v družini.

Ključne težave, ki jih zaznava med različnimi državami so:

- nezadostni ukrepi za zagotavljanje varnosti žrtev nasilja v družini in njihovih otrok;
- pomanjkanje zagotavljanja zaščite in podpore otrokom, ki so priča nasilju v družinskem okolju; uporaba »starševskega odtujevanja« (angl. *parental alienation*) kot sredstva za zmanjševanje dokazov nasilja v družini v civilnih postopkih;
- pomanjkanje pozornosti, namenjene željam in občutkom otrok žrtev nasilja v družini;
- dokazi o pristranskosti in pomanjkanju usposabljanja med strokovnjaki in kaznovanje otrok žrtev za njihove izkušnje nasilja (Council of Europe, 2022, str. 36–52).

Številne ugotovitve, ki jih omenjeno poročilo opisuje za področje Slovenije so skladne z ugotovitvami naše analize izvedenih intervjujev in ankete, ki jih dodatno podkrepijo.

Nezadostni ukrepi za zagotavljanje varnosti žrtev nasilja v družini in njihovih otrok: Večina držav, med drugim tudi Slovenija, ki so bile vključene v pregled s strani skupine GREVIO ne zagotavlja zadostnih ukrepov za varnost žrtev in otrok nasilja v družini, kar veča tveganje. Kakor že omenjeno, je obdobje po ali med razvezo od povzročitelja nasilja pogosto najnevarnejše obdobje, ko so žrtve družinskega nasilja (odrasli in otroci) najbolj ogrožene za nadaljnje nasilje in/ali smrt. Ključnega pomena je, da državni organi zagotovijo, da se med postopki sprejmejo varne odločitve, pri čemer je pomembno, da se morajo informacije in dokazi o povzročiteljih med civilnimi in kazenski postopki izmenjevati, prav tako pa žrtve ne smejo biti prisiljene v komunikacijo z njimi (npr. mediacija). Nujno je tudi zagotoviti, da se dokazi o nasilju izrecno upoštevajo na družinskih sodiščih, kot tudi da so otroci, ki so priča nasilju, obravnavani kot žrtve, da se jim zagotovi učinkovita pravna zaščita, stiki pa varni tako za mater kot otroka.

Pomanjkanje usklajenosti med civilnimi in kazenskimi postopki: Kakor ugotavljamo v izvedeni analizi, tudi skupina GREVIO ugotavlja, da lahko v Sloveniji sodišča, predvsem zaradi neusklajenosti med civilnimi in kazenskimi postopki, povzročitelju nasilja odredijo stike z otroki, kljub prepovedi približevanja, izdani s strani drugega sodišča v drugem postopku. Strokovnjaki ob tem poudarjajo potrebo po prepoznavanju medsebojne povezanosti med kazenskimi in civilnimi

pravnimi postopki, ki zadevajo žrtve (otroke ali odrasle) nasilja v družini ter ključno vlogo, ki jo imajo lahko sodne odredbe pri oceni tveganja vzgoje in varstva.

Neprimerno naslavljanje nasilja v družini: Strokovnjaki skupine GREVIO so opazili, da se žrtve nasilja v Sloveniji, ki želijo zapustiti nasilno razmerje, velikokrat spodbujane ali se od njih celo zahteva, da se najprej udeležijo mediacije (torej postopka, ki lahko pomembno vpliva na določitev vzgoje in varstva ter pravice do stikov). V teh primerih so posebej ranljive zaradi neravnovesja moči, ki negativno vpliva na njihovo zmožnost pogajanja in doseganje sprejemljivega dogovora (ki bo med drugim zagotavljal njeno varnost in varnost otroka). Podobno tudi naše sogovornice iz NVO poudarjajo, da je pogosto prisotno slabo razumevanje dinamik nasilja oz. neupoštevanje nasilja, ki se ga enači s konfliktom.

Neuspešno zagotavljanje varnih stikov pod nadzorom: Skupina GREVIO, tako kakor naše intervjuvanke, ugotavlja, da se pri postopkih daje prednost največji otrokovi koristi, ki je pogosto opredeljena kot ohranjanje stikov z obema staršema, »za vsako ceno«, torej ne glede na nasilje, ki mu je bil otrok priča. Poleg tega zaznava številne pomanjkljivosti tako glede prostorov kot tudi osebja, odgovornega za izvajanje stikov pod nadzorom – več držav pogodbenic namreč nima potrebnih sredstev oz. infrastrukture za zagotavljanje varnih stikov pod nadzorom. Slovenija je prav tako ena izmed držav, v katerih je skupina GREVIO opazila znatne pomanjkljivosti glede usposobljenosti osebja za izvajanje stikov pod nadzorom kot tudi pomanjkanja jasnih pravil in protokolov, ki urejajo te stike, kar potrjujejo tudi izvedeni intervjuji in odgovori v anketi. Skladno z izkušnjami naših sogovornic pa ugotavljajo tudi, da se očetova pravica do stika pogosto postavlja pred potrebe otroka (tudi ko je stik zanj škodljiv).

Pomanjkanje zagotavljanja zaščite in podpore otrokom, ki so priča nasilju v družinskem okolju: Čeprav so škodljivi učinki nasilja na osebe, ki so temu priča dobro prepoznani, večina držav vključenih v analizo ne zagotavlja ustreznega ali zadostnega dostopa do specializiranih, starosti primernih storitev za otroke, priče nasilju. V Sloveniji, kjer so, kakor že omenjeno, otroci, ki so priča nasilju, pravno priznani kot žrtve, je zaznati manko sprejetih ukrepov za zagotavljanje posebne podpore in zaščite zanje, kot tudi pomanjkanje psihosocialne podpore, ki jim je na voljo in je prilagojena njihovim potrebam. To opisujejo tudi naše sogovornice, kar v nekaterih CSD blažijo na način, da v obdobju čakanja na obravnavo otrokom sami nudijo psihosocialno pomoč (in sicer psihologinja v okviru programov, ki so sicer namenjeni odraslim).

Pomanjkanje pozornosti, namenjene željam in občutkom otrok žrtev nasilja v družini: Skupina GREVIO posebej problematizira ugotovitve, da so otroci, ki izrecno ne želijo imeti stika z zlorablajočim staršem, prisiljeni sodelovati pri stikih, bodisi pri določitvah deljene vzgoje in varstva. Čeprav skupina GREVIO podpira otrokovo pravico do ohranjanja stikov z obema staršema,

poudarja, da so ob primerih izpostavljenosti nasilju v družine, potrebne izjeme in izvajanje ukrepov skladno z največjo koristjo za otroka, kot tudi njegovim mnenjem. Posledično morajo organi odločanja pri sprejemanju takšnih odločitev izkazati zavedanje o dinamiki nasilja v družini in vplivu tega na žrtev. Za področje Slovenije je sicer pozitivno, da morajo sodišča skladno z ustrežno zakonodajo upoštevati mnenje, ki ga otrok izrazi v postopkih, ki zadevajo njegove interese, vendar pa so, kakor poročajo tudi naše sogovornice, otroci žrtve nasilja v družini vseeno prisiljeni imeti stike z nasilnimi starši, tudi ko tega ne želijo.

Dokazi o pristranskosti in pomanjkanju usposabljanja med strokovnjaki: Deležniki s področja prava, zdravstva in socialne varnosti pogosto delujejo skladno s predpostavko, da je otrokova največja korist to, da ima stike s starši. Zaradi naklonjenosti k zagotavljanju stikov je (lahko) nasilje v družini napačno razumljeno, posledično pa je tudi minimalizirano, kar izpostavljajo tudi naše sogovornice iz NVO. Kakor so poudarjali vsi vključeni v raziskavo, tako intervjuje kot anketo pa to kaže na nujnost zagotavljanja, da so vsi strokovnjaki, ki sodelujejo v postopkih določanja vzgoje in varstva in/ali stikov, dovolj usposobljeni za razumevanje dinamike nasilja v družini. Skupina GREVIO izpostavi zaskrbljujoči trend, ki kaže na pristranskost do žensk, ki izpostavijo problem nasilja v družini v postopkih, povezanih z vzgojo in varstvom ter stiki. Obtožbe žensk v zvezi z nasiljem v družini ali zlorabo otrok v Sloveniji so glede na njihove ugotovitve pogosto zavrnjene brez vsakršne preiskave, kar lahko privede do sprejemanja odločitev, ki lahko ženske in njihove otroke izpostavijo nadaljnji nevarnosti. Kakor omenjajo tudi osebe vključene v naš vzorec so pravice do varstva in vzgoje pogoste postavljene pred pravice otrok (oz. žrtev nasilja na sploh).

9. Primeri dobre prakse iz tujine in zagotavljanje zaščite otrok

Ugotovitve pričujočega poročila potrjujejo, da je nujno zagotavljati t. i. integrirani celostni sistem zaščite otrok, ki ga postavlja v središče in zagotavlja, da vsi ključni akterji, organizacije in sistemi (kot so družina, skupnost, NVO in izobraževalni, zdravstveni, socialno varstveni ter pravosodni sistem) delujejo usklajeno za zaščito otrok. V skladu z načelom otrokove koristi mora sistem zagotoviti, da se za določitev pravice do varstva in vzgoje ter pravice do stikov z otroki izvede celotna ocena s poudarkom na njihovi koristi (vključno z zagotavljanjem psihološke podpore otrok in izvajanjem razgovorov tudi z njimi) (Evropski parlament, 2021, 6. oktober). Skupina GREVIO (Council of Europe, 2022, str. 53–54) je v ta namen opredelila dvanajst medsektorskih ukrepov, ki jih je potrebno sprejeti za doseganje nadaljnjega izboljšanja položaja žrtev nasilja v družini v zvezi z vzgojo in varstvom ter stiki. Glede na poudarke pričujočega poročila bi bili pomembni tudi za krepitev tega področja v Sloveniji., podrobneje pa so opisani v **Prilogi B**.

V nadaljevanju sledijo primeri dobre prakse iz tujine, ki bi služili kot odgovor na ugotovljene pomanjkljivosti področja zaščite otrok v primerih razvez, ko je prisotno nasilje v družini, pri nas. Izpostavljamo tri ključne sklope, in sicer zagotavljanje koristi otroka in pravice do izražanja lastnega mnenja; izvajanje stikov pod nadzorom ter medinstitucionalno sodelovanje.

9.1 Dobre prakse iz tujine za zagotavljanje koristi otroka in pravice do izražanja mnenja

Ključno je izpostaviti, da so pravne in zakonodajne podlage za zagotavljanje zaščite in koristi otrok kot tudi pravice do izražanja mnenja v razveznih postopkih, ko je prisotno nasilje v družini v Sloveniji dobro nastavljene, a kot pokažejo odgovori izvedenih intervjujev in ankete ter že obstoječa poročila, je treba dodatno okrepiti udejanjanje teh podlag v praksi. Ugotavljamo torej, da slovenska zakonodaja nudi veliko možnosti in načinov, ki zagotavljajo, da otrok izrazi svoje mnenje, vendar v praksi pravica do vzgoje in varstva v postopkih nemalokrat prevlada nad otrokovo pravico do izražanja lastnega mnenja ter morebiti nad njegovo največjo koristjo.

S tem namenom imajo v Združenem kraljestvu vzpostavljen t.i. program »Children and Family Court Advisory Support Service« - CAFCA, ki družinskim sodiščem svetuje pri zagotavljanju najboljše koristi otroka. Na poziv sodišč najprej delajo z družino, nato pa, glede na njihove potrebe in želje, svetujejo sodiščem. Osredotočajo se predvsem na otrokove potrebe, želje in čustva ter zagotavljajo, da je otrokov glas slišan in upoštevan pri sprejemanju odločitev. Gre za organizacijo z največ zaposlenimi socialnimi delavci v Združenem kraljestvu (Cafcass, b. d.), v kateri so med aprilom 2022 in marcem 2023 obravnavali kar 16.227 primerov (Cafcass, b. d., 2).

Podoben sistem deluje tudi na Švedskem, in sicer t.i. socialni delavci v družinskem pravu (angl. *family law social workers*). Gre za skupino socialnih delavcev, zaposlenih s strani države, ki izvaja preiskave, svetuje sodiščem in v razveznih postopkih izvaja mediacije med starši (Eriksson, 2012, str. 207).

Poleg tega so v tujini vzpostavljeni preventivni programi, namenjeni otrokom (in staršem oz. družinam) za nudenje podpore pri soočanju z razvezami in družinskimi spremembami ter pomoč pri spopadanju s tem povezanimi čustvi. Otroci se lahko vključujejo v delavnice ali podporne skupine, kjer se izvajajo aktivnosti posebej primerne za določeno starostno skupino (primer: »Children of divorce intervention program« - CODIP¹⁹).

9.2 Dobre prakse iz tujine s področja stikov pod nadzorom

Glede na izpostavljene pomanjkljivosti ureditve stikov pod nadzorom pri nas, je ključno razmisliti o rešitvah, ki so se že izkazale kot uspešne v tujini. Naj ob tem izpostavimo dokument z dobrimi praksami glede stikov pod nadzorom (angl. *supervised child contact*), ki so ga pripravili v Združenem kraljestvu. Dokument zajema ključna področja, vključno s pripravo prostora, napotitvijo na stik pod nadzorom, spremljanjem in ocenjevanjem stika. Navedena so tudi orodja za spremljanje stikov, beleženje in pripravo pravilnikov ter dogovorov itd. Spodaj naštevamo nekaj primerov izpostavljenih dobrih praks (Coram, 2010):

- Socialni delavci morajo upoštevati različne odzive in posledice, ki jih imajo lahko tipi prostora, kjer se izvaja stik, na starša in/ali otroka (npr. vzgojni zavod ali CSD).
- Pomembno je odkriti, s kom bo otrok najlažje in najraje komuniciral glede stikov, odločitve glede stikov pod nadzorom in telefonskih klicev pa morajo biti sprejete v skladu z otrokovimi željami.
- Socialne službe morajo staršem pomagati pri praktičnih in čustvenih ovirah. Pri prvih s pomočjo pri prevozu, pri drugih pa z opolnomočenjem in nudenjem podpore.
- Obvezna je skrbna priprava otrok in predstavitev izvajanja stikov, saj se tako otroci lažje počutijo, da imajo nadzor nad procesom in, da so povezani s strokovnim delavcem.

V tujini se v sodelovanju z državnimi institucijami in NVO, vzpostavljajo centri, namenjeni naslavljanju (različnih oblik) nasilja nad ženskami. Ti centri z usposobljenim strokovnim kadrom izvajajo stike pod nadzorom v, za to posebej namenjenih prostorih. Primer je t. i. »Center on Victimization and Safety«, v Združenih državah Amerike (Brown in Brickman, 2018). V Združenem kraljestvu deluje humanitarna organizacija, ki se ukvarja z izvajanjem stikov med otrokom in staršem, s katerim otrok ne živi – »National Association of Child Contact Centres« - NACCC. Predstavlja krovno organizacijo, ki opredeljuje standarde, po katerih morajo delovati centri za stike

¹⁹ <https://www.childrensinstitute.net/programs-and-services/codip>

za otroke (NACCC, b. d.). V Avstraliji je prav tako vzpostavljena organizacija, ki se ukvarja z zagotavljanjem varnih stikov med otrokom in staršem, s katerim otrok ne živi – »Children's Contact Services« - CCS. Ta zagotavlja fizično in čustveno varnost otrok, družin in tam zaposlenih, na prvo mesto pa postavlja otrokove potrebe in blaginjo. Nudijo različne oblike izvajanja stikov med otrokom in staršem, kar omogoča prilagajanje vsakemu primeru, individualnim potrebam in nudenje specifične podpore. Izvajajo namreč stike pod nadzorom v prostorih CCS in izven njihovih prostorov, stike po telefonu ali internetu, stike v prostorih CCS, ko zaposleni niso prisotni ter nadzor in podporo pri prehodu otroka od enega starša k drugemu (Children's Contact Services, 2014, str. 2-6). Podrobno opredeljujejo vsa področja, na katerih je treba zagotoviti varnost, načine beleženja in hranjenja podatkov ter nudijo praktične nasvete za izvajanje (raznih oblik) stikov med otrokom in staršem.

Na področju zaščite in varnosti otrok ob primerih spolnega nasilja se v praksi kot učinkovita kaže že omenjena Hiša za otrok, po modelu Barnahus (glej poglavje 7.1.4). Tovrstno uporabo multidisciplinarnih pristopov, v otroku prijaznem in varnem okolju, bi bilo smiselno prenesti tudi na področje nasilja v družini.

9.3 Dobre prakse iz tujine s področja medinstitucionalnega sodelovanja

Kontinuirano medinstitucionalno sodelovanje je ključnega pomena, pri čemer je, poleg državnih institucij, pomembno tudi vključevanje drugih ravni, npr. NVO in lokalnih organizacij, ki delajo neposredno z žrtvami nasilja. Za učinkovito koordinacijo naj bo zadolžena ena organizacija in oseba na delovnem mestu koordinatorja. Svet Evrope je razvil dobre prakse za sodelovanje, ki opredeljujejo štiri nivoje: deljenje informacij, konzultacija, dialog in partnerstvo. Poudarjeno je zaupanje, odgovornost in transparentnost (UN Women, 2019, str. 29-30). 10. člen Istanbulske konvencije navaja naslednja vodila za medinstitucionalno sodelovanje (UN Women, 2019, str. 31):

- vključenost najvišjih organov vlade,
- vključenost vseh pristojnih ministrstev,
- vključenost NVO,
- primerna mera avtoritete,
- ustrezen mandat,
- primerni človeški in finančni viri ter
- koordinacija na horizontalnem in vertikalnem nivoju.

Kot primer dobre prakse se lahko izpostavi španski celoviti sistem na področju naslavljanja nasilja v družini. Vzpostavljen je preko dveh ključnih institucionalnih struktur: Delegacije za nasilje v družini (angl. *Delegation on Violence against Women*) in Državnega observatorija za nasilje v

družini (angl. *State Observatory on Violence against Women*). Oba organa delujeta pod Ministrstvom za delo, migracije in socialno varnost. Observatorij nudi strokovno podporo in svetovanje Delegaciji, ki razvija politike in koordinira relevantne organizacije za zagotovitev njihove uspešne implementacije. Delegacija zaposluje 30 oseb in ima dva namestna direktorata (angl. *Deputy Directorates*). En je namenjen medinstitucionalni koordinaciji, drugi pa ozaveščanju, preprečevanju in znanju ter beleženju statistike in izvajanju raziskav. Observatorij ima dva podpredsednika, in sicer predstavnika 17. španskih avtonomnih skupnosti in NVO. To omogoča neposreden vpogled tako v državno kot nevladno perspektivo. Observatorij se sestane dvakrat letno, z namenom naslavljanja specifičnih težav, poročanja o napredku in ocene implementiranih ukrepov ter politik (UN Women, 2019, str. 31-32).

Na Švedskem je bil med letoma 2014 in 2017 izveden projekt, v katerem je Fundacija za otroško blaginjo (angl. *Children's Welfare Foundation Sweden*) preverjala ali lahko multidisciplinarni timi pomagajo družinam ob konfliktnih razvezah (po naročilu Ministrstva za socialne zadeve). Multidisciplinarni timi so sestavljali socialni delavci s področja varovanja otrok in/ali družinskega prava, šolski svetovalni delavci, podporni delavci iz zdravstvenih centrov idr. Vsak tim je bil oblikovan skladno s potrebami primera (Eriksson, Gabrielsson, 2019, str. 366). Projekt je pokazal pozitivne učinke, saj so bile družine v splošnem zadovoljne s podporo, ki so jo prejele od multidisciplinarnih timov. Kljub temu bi mnoge družine potrebovale še dodatno kontinuirano pomoč tudi po končani obravnavi (Eriksson, Gabrielsson, 2019, str. 366). Tak pristop bi se lahko vzpostavilo tudi v primerih razvez, ko je prisotno nasilje v družini, z upoštevanjem specifičnih dinamik odnosov in neenakega razmerja moči.

Kakor je bilo že omenjeno, je za uspešno in dolgoročno naslavljanje nasilja v družini pomembno tudi delo s povzročitelji, ki mora potekati sočasno na različnih nivojih in koordinirano. Temu namenjeni programi morajo teči kot spremljevalni ukrep, vzporedno s kazenskimi postopki, za večjo učinkovitost pa morajo biti dolgotrajnejši. Primer tovrstnega licenciranega projekta je t.i. »Caring dads²⁰«, ki se osredotoča na očete, povzročitelje nasilja, ki se učijo nenasilnega vedenja in vzpostavljanja ljubečega odnosa do otrok. V Sloveniji program »Skrben oče²¹« izvaja DNK. Učinkoviti so tudi programi, ki nudijo učenje drugačnih odnosov, npr. učenja socialnih veščin. Številne dobre prakse so združene v Mednarodno evropsko mrežo »Work with perpetrators²²«. Vse kažejo, da je za učinkovito naslavljanje problematike potrebno sodelovanje institucij v koordiniranem pristopu, pri čemer ima vsaka svojo vlogo, sporočila o ničelni toleranci do nasilja pa so enotna.

²⁰ <https://caringdads.org/>

²¹ <https://www.drustvo-dnk.si/povzrocate-nasilje/skrben-oce.html>

²² <https://www.work-with-perpetrators.eu/>

Za zagotavljanje, da so v postopkih razvez, ko je prisotno nasilje v družini, otroci zaščiteni, je torej pomembno, da država: zagotovi varnost, upošteva mnenja in stališča otrok ter zagotavlja njihovo zagovorništvo, nudi učinkovito in hitro pravno zaščito, primeren odziv policije, posodobi ureditev stikov pod nadzorom, okrepi sodelovanja med ključnimi deležniki, nudi izobraževanja in programe (za strokovne delavce in starše), ozavešča in opolnomoči žrtev glede postopkov, zagotovi dostopnost storitev psihosocialne podpore žrtvam nasilja v družini (ki so zanje ustrezne); spodbuja povzročitelje k vključitvi v programe in spremlja družine, kjer je bilo prisotno nasilje ter ponovno ukrepa, ko/če bi bilo to treba.

10. Viri

- Aničić, K., Hrovat Svetičič, T., Hrovat, T. in Sušnik, A. (2017). *Nasilje nad otroki: strokovne smernice za delo z otroki, ki doživljajo zanemarjanje in/ali nasilje*. Društvo za nenasilno komunikacijo. https://www.drustvo-dnk.si/images/publikacije/2017-smernice_otroci.pdf
- Brown, A. in Brickman, J. (2018). *Supervised visitation and exchange: keeping survivors of domestic violence and their children safe*. <https://www.vera.org/publications/supervised-visitiation-and-exchange>
- Cafcass (b. d.). *How Cafcass can help you*. Dostopno prek: <https://www.cafcass.gov.uk/about-us/how-cafcass-can-help-you>
- Cafcass (b. d., 2). *Annual data summaries*. Dostopno prek: <https://www.cafcass.gov.uk/about-us/our-data/annual-data-summaries>
- Children's Contact Services (2014). *Guiding Principles Framework for Good Practice*. Dostopno prek: https://www.dss.gov.au/sites/default/files/documents/06_2014/childrens_contact_services_guiding_principles_framework_for_good_practice.pdf
- Council of Europe. (2022). *3rd General report on GREVIO's activities*. Dostopno prek: <https://rm.coe.int/prems-055022-gbr-2574-rapportmultiannuelgrevio-texte-web-16x24/1680a6e183>
- Društvo za nenasilno komunikacijo, DNK. (b. d., a). *Statistka o nasilju*. Dostopno prek: <https://www.drustvo-dnk.si/o-nasilju/statistka-o-nasilju.html>
- Družinski zakonik – DZ-1. (2017). Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 15. aprila. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7556>
- Eriksson, M. (2012). Participation for children exposed to domestic violence? Social workers' approaches and children's strategies. *European Journal of Social Work*, 15(2), str. 2015-221.
- Eriksson, M., Gabrielsson, M. (2019). Supporting Children and Parents in Sweden through Collaboration Teams. *Family Court Review*, 57(3), str. 362-367.
- European Society for Child and Adolescent Psychiatry, ESCAP. (b. d.). *Unicef report on violence against children*. Dostopno prek: <https://www.escap.eu/resources/resource-centre-disorders/unicef-report-on-violence-against-children-2017>
- European Union Agency for Fundamental Rights, FRA. (2014). *Nasilje nad ženskami: vseevropska raziskava: Rezultati na kratko*. Luxembourg: Publication Office of the European Union. Dostopno prek: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_sl.pdf
- Evropski parlament. (2021, 6. oktober). *Resolucija Evropskega parlamenta z dne 6. oktobra 2021 o vplivu nasilja v družini in pravic do varstva in vzgoje na ženske in otroke*. Dostopno prek: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0406_SL.html
- Evropsko sodišče za človekove pravice. (1950). *Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin*. Dostopno prek: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_slv
- Kazenski zakonik – KZ-1. (2008). Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 1. novembra. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050#191>

- Konvencija o otrokovih pravicah. (1989). Sprejeta na Generalni skupščini Združenih narodov, 20. novembra. Dostopno prek: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/SRI/Konvencija_o_otrokovih_pravicah.pdf
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, MDDSZ. (2023, 2. marec). *Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini in nasilja nad ženskami 2023-2028*. Dostopno prek: <https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=9480>
- Ministrstvo za notranje zadeve, MNZ. (2022). *Letno poročilo o delu policije 2022*. Dostopno prek: <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2022.pdf>
- Ministrstvo za pravosodje, MP (b. d.). *Percepcija spolne zlorabe otrok v Sloveniji: predstavitev ključnih rezultatov kvalitativne in kvantitativne raziskave*. Dostopno prek: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MP/Slike-novic/2020/2020-10/NK-raziskava-hisa-za-otroke_06102020/Kljucne-ugotovitve-raziskave.pdf
- NACCC (b. d.). About NACCC. Dostopno prek: [About NACCC - NACCC](#)
- Policija. (b. d.). *Nasilje v družini in zanemarjanje mladoletne osebe sta kaznivi dejanji*. Dostopno prek: <https://www.policija.si/svetujemo-ozavescamo/oosebna-varnost/nasilje-v-druzini/nasilje-v-druzini-in-zanemarjanje-mladoletne-osebe-sta-kaznivi-dejanji>
- Portal GOV.SI. (b. d.). *Problematika nasilja v družini*. Dostopno prek: <https://www.gov.si/podrocja/druzina-otroci-in-zakonska-zveza/problematika-nasilja-v-druzini/>
- Prepoznavna in obravnava žrtev nasilja v družini v okviru zdravstvene dejavnosti, POND. (b. d.). *Nasilje v družini*. Dostopno prek: <https://www.prepoznajnasilje.si/nasilje-v-druzini>
- Rapline Obran, N. (2018). *Nasilje nad ženskami – prav(n)e poti v varno življenje žensk in otrok: praktični vodnik po sodnih in upravnih postopkih*. Društvo za nenasilno komunikacijo.
- Sade, A. (2010). *A Guide to Best Practice in Supervised Child Contact*. London: Coram Community Campus. Dostopno prek: <https://www.coram.org.uk/wp-content/uploads/2023/01/A-Guide-to-best-practice-in-supervised-contact-2010.pdf>
- Skupnost CSD Slovenije. (2022). *Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo*. Dostopno prek: <https://www.scsd.si/katalogi/katalog-javnih-pooblastil/>
- Svet Evrope. (2011). *Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju in boji proti nasilju nad ženskami in nasilju v družini*. Istanbul, 11V(2011). Dostopno prek: <https://rm.coe.int/1680462542>
- UN Women (2019). *Good Practices in Responding to Domestic Violence: A Comparative Study*. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetna biblioteka. Dostopno prek: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2019/05/Bosnia%20and%20Herzegovina%20domestic%20violence/Good%20practices_ENG_final_compressed.pdf
- Zakon o nepravdnem postopku – ZPN-1. (2019). Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 15. aprila. Dostopno prek: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7879&d-49683-s=3&d-49683-p=1&d-49683-o=2>
- Zakon o preprečevanju nasilja – ZPND-1. (2008). Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 1. marca. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5084&d-49682-p=1&d-49682-o=2&d-49682-s=3#>

PRILOGA

Priloga A: Sprejeti dokumenti, ki v Sloveniji urejajo področje nasilja v družini

- Zakon o preprečevanju nasilja v družini, sprejet 2008, noveliran 2016
- Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014
- Štirje podzakonski predpisi, ki na operativni ravni določajo ravnanje različnih organov in služb: Pravilnik o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode, 2009; Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju CSD, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini, 2009; Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini, 2010 in Pravilnik o pravilih in postopkih pri obravnavanju nasilja v družini pri izvajanju zdravstvene dejavnosti, 2011
- Kazenski zakonik, 2008 in dopolnjen 2015
- Zakon o nalogah in pooblastilih policije, 2013, dodatno novelirana 2017
- Družinski zakonik, 2017
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o kazenskem postopku, 2019, ob nadgradnji ureditev položaja žrtev se je implementiralo tudi t.i. Direktivo (Evropskega parlamenta in Svet) o pravicah žrtev, 2012
- Od leta 2021 se je z novelo kazenskega zakonika v Sloveniji spremenila definicija kaznivega dejanja posilstva po načelu soglasja po modelu »ja pomeni ja«.
- Na področju zaščite otrok je bil leta 2021 sprejet Zakon o zaščiti otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni (usklajeno, učinkovito) obravnavi v Hiši za otroke

Sicer pa je RS zavezana k spoštovanju: Splošne deklaracije človekovih pravic, Konvencije o otrokovih pravicah, Konvencije Združenih narodov o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk, Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Evropske socialne listine, Konvencije Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (Istanbulska konvencija, v Sloveniji ratificirana leta 2015), Evropske konvencije o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja in kaznovanja ter Konvencije Združenih narodov o pravicah invalidov (MDDSZ, 2023, 2. marec).

Priloga B: Medsektorski ukrepi skupine GREVIO

Skupina GREVIO (Council of Europe, 2022, str. 53–54) je opredelila dvanajst medsektorskih ukrepov, ki jih je treba sprejeti za doseganje nadaljnega izboljšanja položaja žrtev nasilja v družini v zvezi z vzgojo in varstvom ter stiki. Tudi v Sloveniji bi bilo torej treba:

1. Zagotoviti ustrezno preverjanje vlog (npr. za razvezo), ki so podane na oddelke za družinsko sodstvo, vključno z obveznim vprašalnikom o izkušnjah nasilja. Kot tudi zagotoviti poročanje o znakih nasilja, ko so ti zaznani s strani drugih institucij (npr. šole).
2. Krepite medinstitucionalno sodelovanje in izmenjavo podatkov, tako med civilnimi in kazenskimi sodišči, kot tudi sodišči in ostalimi deležniki s področja zagotavljanja podpore žrtvam nasilja (npr. NVO, CSD, zdravstvene ali izobraževalne institucije ipd.) – med drugim tudi z namenom preprečevanja odrejanja stikov med storilcem in otrokom/otroki kljub prepovedi približevanja odrejeni s strani drugega sodišča.
3. V postopke za zaščito žrtev nasilja v družini (odraslih in otrok) vpeljati zaščitne ali varnostne ukrepe (npr. ločeni termini in čakalnice na sodiščih ali drugod).
4. Zagotoviti ustrezno usposabljanje in oblikovati strokovne smernice, z namenom ozaveščanja ključnih deležnikov oz. strokovnjakov o škodljivih posledicah izpostavljenosti nasilju v družini na otroke.
5. Zagotoviti, da sodišča v primeru navedb ali suma o nasilju v družini, ne odredijo uporabe mediacije oz. drugih postopkov za reševanje sporov, ki silijo sodelovanje med žrtvijo in povzročiteljem.
6. Okrepiti prizadevanja za zagotovitev višje stopnje ozaveščenosti med ključnimi strokovnjaki (kot so vzgojitelji, učitelji, socialni delavci, pravniki, zdravstveni delavci in psihologi) o škodljivih posledicah, ki jih ima izpostavljenost nasilju v družini na otroke. Otrokom, ki so priča nasilju pa je treba zagotoviti dostop do ustreznih podpornih storitev, ki so prilagojene njihovi starosti in upoštevajo njihovo največjo korist.
7. Zagotoviti prepoznavanje in razumevanje, da je korist otroka ogrožena ob primeru, ko je priča nasilju nad bližnjo osebo. Ob tem je pomembno, kadar je to mogoče, upoštevati njegove želje in občutke glede vzgoje in varstva, stikov ter sodnih postopkov.
8. Izrecno upoštevati primere nasilja, ki jih opredeljuje Istanbulska konvencija pri določanju pravice do vzgoje in varstva ter stikov z otroki, vključno s posvetovanjem z vsemi relevantnimi strokovnjaki in/ali izvedbo neodvisnih preiskav ter spreminjanem zakonodaje za odpravo morebitnih obstoječih vrzeli.
9. Zagotoviti, da so za podajanje strokovnega mnenja o določitvi vzgoje in varstva ter stikov ob primerih nasilja v družini (ali nad ženskami) s strani sodišča imenovani le strokovnjaki (tj. sodni izvedenci), ki se ukvarjajo s to problematiko in so o slednji osveščeni skladno z zahtevami Istanbulske konvencije.

10. Zagotoviti, da so vzpostavljeni potrebni viri/infrastruktura za zagotavljanje varnih stikov pod nadzorom, vključno z zadostno usposobljenim osebjem in jasnimi pravili ter protokoli za njihovo vodenje.
11. Vzpostaviti posebej specializirane/strokovne podporne storitve za otroke žrtve ali priče katerikoli obliki nasilja v družini, ki vključujejo tudi starosti prilagojeno psihosocialno svetovanje (tako znotraj kot izven zavetišč ali kriznih centrov). To naj bo zagotovljeno kontinuirano in kakovostno ter obenem varno za otroke, katerim naj bo omogočeno, da ostanejo z nezlorabljačim staršem (najraje v lastnem domu).
12. Zagotoviti, da so relevantni strokovnjaki seznanjeni s pomanjkanjem oz. odsotnostjo znanstvenih podlag glede termina »odtujitveni sindrom«/»odtujevanje od staršev«, ki se v kontekstu nasilja v družini ali nasilja nad ženskami uporablja z namenom zakrivanja nasilja in nadzora, ki ga povzročitelji izvajajo nad žensko in otroki, ki se dodatno zastruje preko stika z otroki.